

ITSEKÄSTÄ TAKAPIHAN SUOJELUA VAI OIKEUDENMUKAISUUDEN PERÄÄMISTÄ?

Tapaustutkimus Ilmajoen jätteenkäsittelylaitosta
vastustaneesta kansalaistoiminnasta

Sosiologian pro gradu -tutkielma
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Elokuu 2003
Kati Räsänen

ITSEKÄSTÄ TAKAPIHAN SUOJELUA VAI OIKEUDENMUKAISUUDEN PERÄÄMISTÄ? Tapaustutkimus Ilmajoen jätteenkäsittelylaitosta vastustaneesta kansalaistoiminnasta

Kati Räsänen
Sosiologian pro gradu -tutkielma
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Elokuu 2003
84 s.

Tässä tapaustutkimuksessa tarkastellaan Ilmajoella keväällä 1999 puhjennutta ja vielä tutkielman valmistuessa elokuussa 2003 jatkuvaa kiistaa jätteenkäsittelylaitoksen rakentamisesta. Tutkimuksen tarkoituksena on pohtia, onko Ilmajoelle suunnitellun jätteenkäsittelylaitoksen lähialueiden asukkaiden vastustus oikeutettua vai itsekästä "nimbyilyä"? Lähtöoletuksena on siis ollut, että kyseessä olisi NIMBY:n (*Not In My Back Yard*) kaltainen ilmiö, jossa asukkaat vastustavat läheisyyteen rakennettavan yleishyödyllisen, mutta paikallisesti mahdollisesti haittoja aiheuttavan laitoksen rakentamista. NIMBY-ilmiö toimii tutkimuksessa näkökulmana, jonka avulla etsitään syntyneen kansalaistoiminnan taustalla vaikuttaneita tekijöitä.

Tutkimusaineisto koostuu n. 330 lehtiartikkelista, kahdesta haastattelusta, sähköpostikyselystä, jätealueen YVA-selvityksestä ja asemakaavasta, Ilmajoen kunnanvaltuuston pöytäkirjoista vuodelta 2000 sekä TV- ja radionauhoituksista. Aineiston sisältöerittely perustuu Anna Varin kollegoineen muodostamaan luokitteluun, jossa NIMBY-ilmiössä ilmenevät erilaiset huolenaiheet voidaan tiivistää viiteen eri luokkaan. Tutkimuksen laajempi teoreettinen tausta nojaa sosiaaliseen konstruktionismiin, erityisesti Malcom Spectorin ja John I. Kitsusen määritelmiin yhteiskunnan ja yksilön välisestä suhteesta.

Tutkimuksen perusteella vaikuttaa siltä, että Ilmajoen tapauksessa ei ole kyse puhtaasta NIMBY-ilmiöstä, koska asukkaiden kokemat menettelytapahuolet nousivat huomattavan tärkeään rooliin varsinkin kiistan myöhemmissä vaiheissa. Kiistan taustalla näyttäisikin vaikuttavan kaksi teemaa: kysymykset asiantuntijuuden omaamisesta ja kunnan hallintokulttuurista. Tästä näkökulmasta käsin asukkaiden vastustusta ei voi pitää ainoastaan itsekkäänä takapihan suojeluna. Kysymystä asiantuntijuudesta lähestytään Kimmo Saariston pohdinnan avulla luottamuksesta ja julkisuudesta asiantuntijuuden takaajina perinteisen maallikkous - asiantuntijuus -kahtiajaon ohella. Luottamus ja julkisuus nivoutuvat yhteen hallintokulttuurin kanssa, sillä kunnan ja asukkaiden näkemykset avoimuudesta ja osallistavasta toiminnasta ovat tutkimuksen perusteella varsin erilaiset. Näille tulkintojen eroille etsitään syitä vallitsevasta hallintokulttuurista. Tarkastelu pohjautuu erityisesti Aija Kettusen ajatuksiin erilaisista yhteiskunta- ja demokratiakäsityksistä.

Asiasanat: NIMBY-ilmiö, asiantuntijuus, hallintokulttuuri, kunta

SISÄLTÖ

1	KIISTA JÄTTEENKÄSITTELYLAITOKSEN RAKENTAMISESTA	
	ILMAJOELLE.....	4
1.1	PROSESSIN ALKUVAIHEET	4
1.2	JÄTTEENKÄSITTELYLAITOKSEN LÄHIALUEIDEN ASUKKAAT HUOLESTUVAT	5
1.3	KIISTELY SIIRTYY LEHTIPALSTOJEN LISÄKSI YLEMPIIN OIKEUSASTEISIIN	7
2	TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TUTKIMUSAINEISTO	9
2.1	TUTKIMUSKYSYMYS JA TUTKIMUKSEN ETENEMINEN	9
2.2	TUTKIMUSAINEISTO	10
3	TUTKIMUKSEN TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT.....	12
3.1	JUURET SOSIAALISESSA KONSTRUKTIONISMISSA	12
3.2	SOSIAALINEN KONSTRUKTIONISMI ANALYYSIN VÄLINEENÄ.....	13
3.3	LYHYESTI TAPAUSTUTKIMUKSEN PERIAATTEISTA.....	14
3.4	NIMBY - ILMIÖ.....	15
3.4.1	<i>NIMBY-ilmiö tutkimuskohteena ja -välineenä.....</i>	<i>15</i>
3.4.2	<i>Terveys- ja turvallisuushuolet .....</i>	<i>17</i>
3.4.3	<i>Taloudelliset huolet tai toiveet .....</i>	<i>18</i>
3.4.4	<i>Ympäristöhuolet.....</i>	<i>18</i>
3.4.5	<i>Sosiaaliset huolet.....</i>	<i>19</i>
3.4.6	<i>Teknis-proseduraaliset huolet .....</i>	<i>20</i>
4	KUNTA JA TOIMIJAT	21
4.1	ILMAJOEN KUNTA	21
4.2	KANSALAISLIIKE ILMAJOELLA	22
4.2.1	<i>Lyhyesti yhteiskunnallisista liikkeistä .....</i>	<i>22</i>
4.2.2	<i>Toimijat Ilmajoella .....</i>	<i>24</i>
4.2.3	<i>Ilmajoen kansalaisliikkeen yhteiskuntatieteellistä tarkastelua.....</i>	<i>27</i>
4.2.3.1	<i>Ilmajoen kansalaistoiminta uutena yhteiskunnallisena liikkeenä .</i>	<i>27</i>
4.2.3.2	<i>Maaseutukulttuurin rakenteet vastustuksen taustalla .....</i>	<i>28</i>

4.2.3.3	Väestörakenteen uudistuminen uutta kansalaistoimintaa synnyttämässä	29
5	"ILMAJOEN NIMBY"	32
5.1	LEHTIKIRJOITTELU SEKÄ MUU MEDIANÄKYVYYS PROSESSIN AIKANA	32
5.2	ILMAJOEN PROSESSI NIMBY-ILMIÖNÄ	34
5.3	TUTKIMUSAINEISTO NIMBY-ILMIÖN VIIDEN ERI LUOKAN VALOSSA	37
5.3.1	<i>Terveys- ja turvallisuushuolet</i>	37
5.3.1.1	Hajua, melua ja raskasta ajoneuvoliikennettä.....	37
5.3.1.2	Maallikot pysykööt maallikoina?.....	41
5.3.2	<i>Taloudelliset huolet tai toiveet</i>	48
5.3.2.1	"Kyse ei ole sen vähemmästä kuin omasta leivästä."	48
5.3.2.2	"Kunhan toiminta käynnistyy, tullaan varmasti huomaamaan, että laitos on vain hyväksi seudulle"	50
5.3.3	<i>Ympäristöhuolet</i>	51
5.3.3.1	Valoa Laskunmäeltä?.....	51
5.3.3.2	Kuka määrittelee millainen haitta on merkittävä haitta?.....	53
5.3.4	<i>Sosiaaliset huolet</i>	55
5.3.4.1	Ilmajoki ympäristöosaamisen keskus vai kaatopaikkakunta?	55
5.3.4.2	Leimautuminen sosiaalisten prosessien tulosta	56
5.3.5	<i>Teknis-proseduraaliset huolet</i>	57
5.3.5.1	Metsäautotien parannusko siellä on vain meneillään?.....	57
5.3.5.2	Kuntalainen objektin sijaan subjektina	63
6	ITSEKÄSTÄ NIMBYILYÄ VAI OIKEUDENMUKAISUUDEN PERÄÄMISTÄ?	67
6.1	KANSALAISLIIKKEEN TOIMINTA JA MOTIIVIT.....	67
6.1.1	<i>Kiistakysymyksen konstruointi</i>	67
6.1.2	<i>Asukkaiden esittämät väitteet ja vaateet</i>	68
6.2	ILMAJOEN "NIMBY":N TAUSTATEKIJÄT	71
6.2.1	<i>Asiantuntijuusaseman avaimena luottamus</i>	71

	3
6.2.2 <i>Kunnallisia hallintokulttuureita</i>	72
6.2.2.1 Yhteiskuntäkäsityksistä.....	72
6.2.2.2 Demokratiäkäsityksistä.....	74
6.2.2.3 Erilaisista hallintatavoista kunnissa	75
6.3 "NIMBYILYSTÄ" HALLINTOKULTTUURIN UUDISTAMISEEN?.....	76
LÄHTEET	80

1 KIISTA JÄTTEENKÄSITTELYLAITOKSEN RAKENTAMISESTA ILMAJOELLE

1.1 PROSESSIN ALKUVAIHEET

Ilmajoen kunta perusti huhtikuussa 1997 yhdessä 13 muun lähikunnan kanssa jätehuoltoyhtiön, Lakeuden Jätekeskus Oy:n, huolehtimaan tulevaisuudessa alueen jätehuollon järjestämisestä. Yhtiön perustaminen ja 100 hehtaarin jätealueen rakentaminen katsottiin välttämättömäksi, koska alueella olevien nykyisten kaatopaikkojen ympäristölupien voimassaolo lakkaisi lähivuosien aikana ja uusien, nykyiset määräykset täyttävien, jätehuoltoalueiden rakentaminen kuntakohtaisesti tulisi liian kalliiksi.

Jätehuoltoyhtiön toiminta-alueella asuu noin 132 000 asukasta ja lisäksi uudella jätehuoltoalueella on myöhemmin tarkoitus käsitellä myös yhteistyösopimusten puitteissa osa muiden lähiseudun kuntien ja jäteyhtiöiden jätteistä. Uudelle alueelle tullaan sijoittamaan esimerkiksi seuraavia toimintoja: yhdyskunta-, ongelma- ja erityisjätteen loppusijoitus, kuivajätteen valmistus polttoaineeksi, biojätteen ja puhdistamolietteen käsittely, rakennusjätteen käsittely ja loppusijoitus sekä pilaantuneen maan käsittely. (Lakeuden Jätekeskus Oy:n julkaisu ”Laskunmäki - nykyaikaa - uuden jätehuoltokeskuksen aika lähestyy”.)

Perustetun jäteyhtiön osakaskunnilta pyydettiin tarjoukset alkuvuodesta 1998 jätteenkäsittelylaitoksen sijoituspaikasta, jolloin Ilmajoki neljän muun kunnan lisäksi jätti tarjouksen huhtikuussa. Ilmajoen kunta tarjosi 100 hehtaarin maapohjaa yhdellä markalla ilman puustoa sekä tarjoutui tekemään omalla kustannuksellaan alueelle tien (noin 1 000 000 mk) sekä vetämään vesijohdon (noin 100 000 mk). Marraskuussa 1999 julkaistussa YVA-selvityksessä (ympäristövaikutusten arviointi) mukana kisassa, kuten paikallinen Ilmajoki-lehti asian uutisoi saman

vuoden toukokuussa, olivat vielä Ilmajoen, Ylistaron ja Nurmon kunnat. Sijoituspaikkatarjousten ja YVA-selvityksen perusteella Lakeuden Jätekeskus Oy:n hallitus päätti 13.3.2000 sijoittaa uuden jätehuoltoalueen Ilmajoen Laskunmäen alueelle, joka alkuperäisten suunnitelmien mukaan tulisi sijaitsemaan noin 600 metrin etäisyydellä lähimmistä kotitalouksista ja noin 5 km etäisyydellä lentokentästä.

Valintaa perusteltiin sopivalla sijainnilla hyvine kulkuyhteyksineen, vähäisellä maisema- ja maankäyttöhaitalla sekä alueen ehjällä ja turvallisella kallioperällä. Myöskään kasvillisuudelle ja eläimistölle ei todettu alueesta aiheutuvan merkittävää haittaa. Ilmajoen kunnan luottamus- ja virkamiehet näkivät hankkeesta koituvan kunnalle ainoastaan positiivisia vaikutuksia: alue tulee parantamaan kunnan ja asukkaiden toimeentulomahdollisuuksia, se lisää verotuloja sekä yritystoimintaa ympäristöteknologian alalla ja tekee Ilmajokea tunnetuksi. Alueesta ei myöskään nähty koituvan haittaa maatalouden ja kotieläintalouden harjoittamiselle, eikä läheisen lentokentän toiminnalle. Lisäksi jätehuoltoalueen katsottiin olevan riittävän kaukana asutuksesta. (Suunnittelukeskus Oy/Lakeudenjätekeskus Oy, Jätehuoltoalueen Ympäristövaikutusten arviointiselostus, s. 2. Myöhemmin käytetään lyhennettä YVA-selvitys.)

1.2 JÄTTEENKÄSITTELYLAITOKSEN LÄHIALUEIDEN ASUKKAAT HUOLESTUVAT

Prosessin osapuolia on kaksi: jätteenkäsittelylaitoksen vastustajat ja laitoksen muualle haluavat eli lähialueiden asukkaat¹ sekä puolestapuhujat eli Ilmajoen kunta sekä Lakeuden Jätekeskus Oy. Ilmajoen kunta ja Lakeuden Jätekeskus Oy

---

¹ Epävirallinen asukastoimikunta perustettiin syksyllä 2000. Lisäksi hanketta on järjestäytyneistä yhdistyksistä vastustanut mm. jätealueen lähimmän kylän Tuomikylä-seura ry.

nähdään kuntalaisten silmissä usein samana toimijana mm. siitä syystä, että prosessin aikana vaihtelevasti Ilmajoen kunnanvaltuuston tai -hallituksen puheenjohtajana toiminut ja Jätekeskuksen hallituksen puheenjohtajana toimiva henkilö on sama. Myös Ilmajoen kunnan kunnanjohtaja on esiintynyt julkisesti jätelaitoksen puolestapuhujana, joten asukkaat näkevät myös hänellä ja jäteyhtiöllä olevan samat tarkoitusperät ja toiminnan motiivit.

Ensimmäisiä kertoja Laskunmäkeen kaavailtu jätealue nousi kuntalaisten tietoisuuteen, kun Ilmajoki-lehti uutisoi suunnitelmista toukokuussa 1999. Tällöin suunnitelmat olivat edenneet Jätekeskuksessa vaiheeseen, jossa Ilmajoki oli mukana ”...kolmen kisassa superkaatopaikasta – Laskunmäki Tuomikylän ja Pojanluoman välillä Ilmajoen ehdokaspaikka” (Ilmajoki-lehti 18.5.1999). Artikkelissa kerrottiin kesällä tehtävästä YVA-selvityksestä sekä 1.6.1999 Tuomikylässä järjestettävästä tiedotustilaisuudesta koskien YVA-selvitystä.

YVA-selvityksen julkaisemisen jälkeen marraskuussa 1999 jätteenkäsittelylaitoksen lähialueiden asukkaiden keskuudesta alkoi kuulua vastustusta. Useat yksityiset kyläläiset ja Tuomikylä-seura ry. jättivät muistutuksia tästä selvityksestä. Ilmajoki-lehdessä sekä maakuntalehti Ilkassa asukkaiden vastustus näkyi jo kevästä 2000 lähtien, kun Jätekeskus päätti maaliskuussa 2000 sijoittaa jätehuoltoalueen Ilmajoelle, mutta erityisesti kesällä ja syksyllä 2000 sen jälkeen, kun Ilmajoen kunta oli ryhtynyt laatimaan alueen asemakaavaa ja Jätekeskus jätti ympäristölupahakemuksen Länsi-Suomen ympäristökeskukselle.

Asemakaavaehdotuksesta, joka valmistui 21.12.2000, tehtiin useita valituksia. Samoin Jätekeskuksen ympäristölupahakemuksesta valitettiin ja kun alun perin ympäristölupa hankkeelle piti tulla vielä vuoden 2000 aikana, Jätekeskus sai sen 2.4.2001. Lupa annettiin saman päivän aamuna, kun illalla Ilmajoen kunnanvaltuusto hyväksyi alueen asemakaavan. Ympäristölupa- ja

asemakaavaprosessin aikana, joka lopulta kesti kymmenen kuukautta, kiista puhutti kuntalaisia julkisen sanan kautta päivittäin.

Lupia odottaessa järjestettiin lakisääteisten kuulemistilaisuuksien lisäksi myös muutamia muita neuvottelu- ja yleisötilaisuuksia, esimerkkinä asukastoimikunnan 2.12.2000 järjestämä "jätepaneeli", johon osallistui Lakeuden Jätekeskus Oy:n, Ilmajoen kunnan, Rengonharju-säätiön (läheisen lentokentän edustaja), Tielaitoksen sekä asukkaiden edustajia. Paikalla oli myös jätteenkäsittelyn asiantuntija Helsingin yliopistosta. Mitään varsinaisia ratkaisuja näiden keskusteluiltojen aikana ei kuitenkaan saatu aikaan.

1.3 KIISTELY SIIRTYY LEHTIPALSTOJEN LISÄKSI YLEMPIIN OIKEUSASTEISIIN

Lähialueiden asukkaat valittivat huhtikuussa 2001 annetuista asemakaavasta ja ympäristöluvasta Vaasan hallinto-oikeuteen sillä tuloksella, että Vaasan hallinto-oikeus määräsi lopulta alueen toimenpidekieltoon kesäkuussa 2001 ja päätti tehdä katselmuksen ympäristöluvasta alueella marraskuussa 2001. Helmikuussa 2002 Vaasan hallinto-oikeuden päätöksellä jo annettua ympäristölupaa tiukennettiin monilta osin mutta muuten projekti sai luvan jatkaa. Alueen asukkaat valittivat maaliskuussa 2002 Korkeimpaan hallinto-oikeuteen sekä asemakaavasta että maa-aines- ja ympäristöluvasta. Korkein hallinto-oikeus antoi päätöksensä vuotta myöhemmin 1.4.2003 hyläten kaikki valitukset niin ympäristöluvasta, asemakaavasta kuin maa-ainesluvastakin.

Alueen asukkaat eivät tyytyneet Korkeimman hallinto-oikeudenkaan päätöksiin, vaan valittivat niistä eduskunnan oikeusasiamiehelle. Lisäksi asukkaat ovat jo aiemmin, vuonna 2002, tehneet valituksia eduskunnan oikeusasiamiehelle eri menettelytapojen oikeellisuudesta Ilmajoen kunnassa. Vuoden 2000 ja 2001

keräämiensä kansalaisadressien (asemakaavasta jätettiin kaksi erillistä muistutusta, joista ensimmäisen allekirjoitti noin 240 ja toisen 1034 henkilöä) ohella he ovat lisäksi jättäneet lokakuussa 2002 Ilmajoen kuntaan vaatimuksen kansanäänestyksen järjestämisestä jätteenkäsittelylaitoksesta.

Kansanäänestystä vaatineen adressin oli allekirjoittanut yli 600 henkilöä, joka on yli vaadittavan 5 prosentin noin 8000 äänioikeutetusta. Kunnanhallitus kuitenkin päätti ehdottaa kunnanvaltuustolle, että kansanäänestystä ei järjestetä, koska aloite ei vastaa kansanäänestysmenettelyä koskevan lain vaatimuksia. Osasta allekirjoituksia oli jäänyt määrittämättä ammatti tai toimi ja täydellinen osoite. Kunnanvaltuusto päätti, että kansanäänestystä ei järjestetä aloitteessa ilmenneiden puutteellisuuksien vuoksi.

Tämän tutkimusraportin valmistuessa, kesällä 2003, Jätekeskuksen työt Laskunmäen alueella jatkuvat ja yhtiön tavoite on, että vuoden 2005 alussa jätealue olisi toiminnassa. Lähialueiden asukkaat jatkavat vastustusta ja tällä hetkellä odotetaan Eduskunnan oikeusasiamiehen kommentteja sekä lisäksi he harkitsevat myös muita mahdollisia toimia, kuten Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen valittamista. Näiden toimien lisäksi asukkaiden omin varoin teetättämä hydrogeologinen tutkimus valmistui juuri samoihin aikoihin tutkimusraportin kanssa. Tämän raportin mukaan Laskunmäkeen ei voisi lainkaan rakentaa jätteidenkäsittelylaitosta, koska alueen kallioperä on ruhjeista ja lisäksi laitos nousisi vedenjakaja -alueelle.

2 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TUTKIMUSAINEISTO

2.1 TUTKIMUSKYSYMYS JA TUTKIMUKSEN ETENEMINEN

Tutkimukseni tarkoituksena on pohtia seuraavaa kysymystä: *”Onko Ilmajoelle suunnitellun jätteenkäsittelylaitoksen lähialueiden asukkaiden vastustus oikeutettua vai itsestä ”nimbyilyä”?”*. Lähtöoletuksenani siis on, että Ilmajoen jätteenkäsittelylaitoshanketta koskevassa kiistassa voisi olla kyse NIMBY:n (*NotInMyBackYard*) kaltaisesta ilmiöstä: asukkaat vastustavat ”takapihalleen” rakennettavan yleishyödyllisen, mutta paikallisesti mahdollisesti haittoja aiheuttavan laitoksen rakentamista. Koska esittämäni tutkimuskysymykseen ei Ilmajoen kaltaisessa konfliktitapauksessa ole mahdollista antaa absoluuttisesti oikeata vastausta, toimii kysymys enemmänkin, sen lisäksi että siihen voi pyrkiä etsimään vastausta, näkökulmana, jonka avulla tarkastelen syntyneen kansalaistoiminnan taustalla vaikuttavia tekijöitä.

Tutkimukseni etenee siten, että seuraavassa kappaleessa paneudun NIMBY-ilmiöön tarkemmin ja siihen miten sitä on tutkittu ja mitä välineitä se antaa yhteiskunnallisen kiistakysymyksen tarkasteluun. Kerron myös mihin laajempaan teoreettiseen taustaan tutkimukseni nojautuu ja paneudun hiukan myös tapaustutkimuksen metodologiaan. Seuraavassa osiossa, ennen kuin keskityn avaamaan tutkimusaineistoani NIMBY-ilmiön näkökulmasta ja erittelemään ilmiön varsinaisia sisältökysymyksiä, paneudun myös itse toimijoihin, keitä he ovat, millaisessa kunnassa he asuvat ja samassa yhteydessä tarkastelen näitä kysymyksiä myös yhteiskuntatieteellisesti lähinnä uusien liikkeiden näkökulmasta. NIMBY-näkökulmaisen sisältöerittelyn yhteydessä pyrin myös pohtimaan syitä tai ainakin selitysmalleja ilmenneille asukkaiden väitteille ja vaateille. Lopuksi vedän vielä empiirisestä aineistosta esiinousseet kysymykset

yhteen yhteiskuntatieteellisen pohdinnan kanssa siitä, mitkä tekijät Ilmajoella NIMBY-ilmiön syntyyn vaikuttivat ja voisiko niiden perusteella sanoa, oliko asukkaiden vastustus oikeutettua vai ei.

2.2 TUTKIMUSAINEISTO

Tutkielmani ensisijainen aineisto koostuu noin 330 lehtiartikkelista (*Ilmajoki-lehti & Ilkka*) aikaväliltä toukokuu 1999 - toukokuu 2003. Lisäksi tein kolme sähköpostikyselyä, joista yhden kohdistin jätteenkäsittelylaitoksen lähialueiden asukkaiden edustajalle Kai Väli-Toralalle, yhden Ilmajoen kunnan edustajalle ja yhden Lakeuden Jätekeskus Oy:n nykyiselle ympäristöpäällikölle, entiselle tiedottajalle. Asukkaiden edustaja vastasi kyselyyni sähköpostitse ja lisäksi kävin tapaamassa häntä. Lakeuden Jätekeskus Oy:n edustaja ei ehtinyt vastata kysymyksiini kirjallisesti, joten järjestin tapaamisen myös hänen kanssaan. Nämä molemmat tapaamiset kestivät noin kolme tuntia ja ne tehtiin 17.6. Ilmajoella (Väli-Torala) ja 18.6.2003 Seinäjoella (Jätekeskuksen edustaja). Ilmajoen kunnan edustaja kommentoi sähköpostilla saamiaan kysymyksiä mutta ei kuitenkaan ollut halukas vastaamaan niihin. Muu tutkimusaineistoni koostuu mm. jätealueesta tehdystä YVA-selvityksestä, jätealueen asemakaavasta, Ilmajoen kunnanhallituksen ja -valtuuston pöytäkirjoista vuodelta 2000 sekä Kai Väli-Toralalta saamistani TV- ja radionauhoituksista ja muista dokumenteista kiistaa koskien.

Suurin osa lehdistä keräämästäni materiaalista on vastustajien mielipidekirjoituksia, mutta mukana on myös Ilmajoen kunnan ja Jätekeskuksen antamia vastineita, samoin kuin runsaasti aihetta koskevia artikkeleita sekä uutisia. Lisäksi mukana ovat myös prosessin etenemistä ja virallisia käsittelyitä seuratakseni Ilmajoki-lehdessä ilmestyneet kuulutukset ja ilmoitukset asiapaperien nähtävillä oloista.

Katson, että tässä tapaustutkimuksessa lehtikirjoituskokoelma tutkimusaineistona on käyttökelpoinen sen monipuolisuutensa vuoksi. Ilmajoki-lehti ja Ilkka ovat seuranneet prosessin kehittymistä alusta lähtien ja molemmille osapuolille on annettu palstatilaa. Tosin Jätekeskuksen ja Ilmajoen kunnan kannat eivät välity niin runsaslukuisena ja monipuolisesti lehtien palstoilla kuin asukkaiden, mutta tähän syynä on ennemminkin Jätekeskuksen ja kunnan haluttomuus kommentoida kuin se, että heille ei olisi annettu mahdollisuutta siihen.² Tämän vuoksi halusin tehdä sähköpostikyselyt prosessin kaikille avainhenkilöille tai -tahoille. Kysymykset asetin siten, että ne parhaiten tuottaisivat lisäinformaatiota ja toisaalta vastaisivat lehtien palstojen kautta syntyneisiin mielikuviin ja lisäksi halusin saada myös vastinetta Lakeuden Jätekeskus Oy:n ja Ilmajoen kunnan edustajalta asukkaiden väitteisiin ja vaatimuksiin.

Lehtikirjoituksissa ja uutisoinnissa on kiinnitetty paljon huomiota myös suunnitellun jätteenkäsittelylaitoksen rakentamiseen ja koko prosessiin liittyviin faktatietoihin. Kirjoitukset kattavat hyvin liikehdinnän kaikki eri vaiheet ja siten koko prosessin historia on helposti tarkistettavissa lehtien sivuilta.

---

² Sekä Ilmajoen kunnan että Lakeuden Jätekeskus Oy:n edustajat mainitsevat eräissä lehtikirjoituksissaan, että eivät näe tarpeelliseksi kommentoida asukkaiden väitteitä lehtien palstoilla.

3 TUTKIMUKSEN TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT

3.1 JUURET SOSIAALISESSA KONSTRUKTIONISMISSA

Tapaustutkimukseni teoreettinen tausta nojaa sosiaaliseen konstruktionismiin, erityisesti Malcom Spectorin ja John I. Kitsusen määritelmiin ympäröivästä todellisuudesta (Spector & Kitsuse 1977, *Constructing Social Problems*). Spector ja Kitsuse määrittelevät yksilön ja yhteiskunnan suhteen dialektiseksi, jolloin yksilö ymmärretään sekä sosiaalisen maailman tuotteeksi että tuottajaksi. Spector ja Kitsuse eivät siis näe yksilöä ainoastaan sosiaalisten rakenteiden tuloksena, vaan korostavat yksilön kykyä muokata yhteiskunnallisia instituutioita ja toimintakäytäntöjä.

Yksilön ja yhteiskunnan väliseen dialektiseen suhteeseen perustuen sosiaalinen konstruktionismi selittää yhteiskunnalliset ongelmat kollektiivisen valinnan tulokseksi: ne ovat yleisissä ja yksityisissä määrittelyissä, neuvotteluissa sekä legitimoinneissa tapahtuvien sosiaalisten prosessien lopputuotteita. Ongelmat eivät siis ole staattisia tiloja, vaan ennemminkin tapahtumasarjoja, jotka muodostuvat yksityisten ja yleisten määrittelyjen kautta. Siitä syystä ongelmien määrittelyjen ja niihin liittyvien vaatimusten validius ei välttämättä ole tutkimuksessa oleellisinta, vaan nimenomaan vaatimusten esittäminen eli se, miten ihmiset merkityksellistävät maailmojaan.

Toisin sanoen, että ongelma olisi olemassa, se on konstruoitava sosiaalisesti ja yhteiskunnallisesti. Siten olennaista sosiaalisen konstruktionismin teoriassa onkin epäkohtina pidettyjä asiantiloja koskevat väitteet ja vaatimukset (*claims*), niitä esittävät yksilöt ja ryhmät (*claims-makers*) sekä itse vaatimusten esittämisprosessit (*claims-making process*). (Spector & Kitsuse 1977; Hannigan, 1995.)

3.2 SOSIAALINEN KONSTRUKTIONISMI ANALYYSIN VÄLINEENÄ

Sosiaalinen konstruktionismi toimii tutkimuksen teoreettisen taustan lisäksi usein myös analyysin välineenä (Best 1989, 250). Tässä tutkimuksessa Bestin toteamaa ominaisuutta voidaan hyödyntää, sillä tarkastelun kohteena ovat juuri konfliktitilanteeseen liittyvät väitteet ja vaateet sekä niitä esittävät toimijat.

Bestin (1989, 250) mukaan esitettyjä vaatimuksia (*claims*) tarkasteltaessa kannattaa pohtia ainakin seuraavia avainkysymyksiä: ”Mitä ongelmasta sanotaan?”, ”Miten ongelma tyypitellään?” ja ”Miten vaateet esitetään, että ne vakuuttaisivat kohdeyleisönsä?”. Näistä viimeinen on kaikkein kiinnostavin ja kysymystä esittäessä kannattaa Bestin mukaan kiinnittää huomiota vaatimusten sisältämien määrittelyiden, esimerkkien ja numeeristen arvioiden lisäksi erityisesti päätelmiin (*conclusions*). Päätelmien avulla vaatimusten esittäjät tuovat esiin ne keinot, joiden avulla sosiaalinen ongelma heidän mielestään olisi poistettavissa. Nämä päätelmät sisältävät usein ehdotuksen yhteiskunnallisten kontrollikäytäntöjen uudelleenmuokkaamisesta.

Vaatimuksia esittäviä yksilöitä tai ryhmiä (*claims-makers*) tarkasteltaessa kannattaa Bestin (1989, 250) mukaan kiinnittää huomiota heidän mahdollisesta sitoutumisesta johonkin tiettyyn organisaatioon, yhteiskunnalliseen liikkeeseen, ammattiin tai intressiryhmään vai edustavatko he ainoastaan henkilökohtaisia intressejään. Lisäksi Best kehottaa kiinnittämään huomiota myös siihen, ovatko vaatimusten esittäjät kokeneita toimijoita vai mukana mahdollisesti ensimmäistä kertaa.

Tässä tutkimuksessa sosiaalisen konstruktionismin ajatusta sovelletaan NIMBY-ilmion näkökulman kautta. Mutta sen lisäksi, että sosiaalinen konstruktionismi tarjoaa teoreettisen pohjan, sitä käytetään myös analyysin välineenä, ja nimenomaan NIMBY-näkökulman sisällä. Siten Bestin esittelemät tärkeimmät

kysymykset ovat hyödyllinen apuväline purkaessani tutkimusaineistoni keskeisintä sisältöä.

3.3 LYHYESTI TAPAUSTUTKIMUKSEN PERIAATTEISTA

Lyhyesti määriteltynä tapaustutkimus on intensiivistä empiiristä tutkimusta, joka tutkii jotakin tiettyä tapahtumaa tai toimintaa tietyssä rajatussa ympäristössä. Tapaustutkimuksessa käytetään monipuolista ja monin eri tavoin hankittua aineistoa ja tavallisesti tutkitaan jotakin sosiaalista kohdetta, esimerkiksi yksilöä, ryhmää, laitosta tai yksikköä. (Yin, 1984.)

Toisinaan tapaustutkimusta arvostellaan tutkimuksellisenä lähestymistapana epäluotettavuudesta. Arvostelijoiden mukaan ensinnäkin sekä ajallisesti että alueellisesti rajatun tietyn sosiaalisen tapahtuman tai toiminnan tarkastelu ei voi tuottaa tietoa, joka olisi tarpeeksi edustavaa laajempien yleistyksien tekemiseksi. Toiseksi tapaustutkimusta saatetaan arvostella tutkimusaineiston keräyksessä ja analyysissä tapahtuvista epätäsmällisyyksistä. Tämä ongelma syntyy arvostelijoiden mukaan sekä tutkijan että tutkittavien subjektiivisuudesta. Näin siksi, koska tutkija luottaa nimenomaan tietolähteidensä antamaan tietoon saadakseen kokonaiskuvan tapauksesta. (Hamel et al. 1993, 23.)

Nähdäkseni nämä tapaustutkimuksen mahdolliset heikkoudet ovat kuitenkin kysymyksiä, joita pohditaan minkä tahansa sosiologisen tutkimuksen yhteydessä, ei yksin tapaustutkimuksen. Jos kuitenkin halutaan vastata esitettyihin väitteisiin, Hamelin et al:n (1993, 41) mukaan tapaustutkimuksen yhteydessä täytyy ensinnäkin muistaa erottaa tutkimusongelma tutkimuskohteesta. Toisin sanoen, tutkimusongelmana ei koskaan ole yksittäinen sosiaalinen tapahtuma, siis tapaustutkimuksen tutkimuskohde, vaan jokin asia tai kysymys, joka ilmenee myös tässä, tutkijaa kiinnostavassa tapauksessa. Tästä näkökulmasta

edustavuuden ongelma ei tunnu enää kovinkaan oleelliselta. Myös tässä tapaustutkimuksessa tutkimusongelmana on varsin yleinen NIMBY-ilmiö sisältökysymyksineen, jota tutkitaan tietyssä rajatussa ympäristössä. Juuri tämä tutkimuskohde on valittu tutkijan henkilökohtaisen kiinnostuksen mukaan sen perusteella, että Ilmajoki on hänen vanha kotikuntansa.

Lisäksi Hamel et al. (1993, 42 - 43) korostavat, että yhteiskuntatieteellisen tutkimusongelman muodostaminen ei tapahdu tapaustutkimuksessakaan pelkästään mielikuvituksen avulla, vaan esimerkiksi sosiologisen tutkimuksen yhteydessä sosiologian alaan kuuluvien teorioiden kautta. Siten tutkimuksen objektivisuutta tukee teorioiden antamien metodologisten työkalujen synnyttämä sosiologinen näkökulma, jonka kautta tutkimuksen aineistoa lähestytään kriittisesti. Tähän pyritään myös tässä tapaustutkimuksessa.

3.4 NIMBY - ILMIO

3.4.1 NIMBY-ilmiö tutkimuskohteena ja -välineenä

NIMBY-ilmiötä on tutkittu 1970-luvun lopulta lähtien, kun huomattiin, että monet yhteiskunnallisesti tärkeät ratkaisut (moottoriteiden, lentokenttien, kaatopaikkojen jne. sijoittaminen) herättävät voimakasta paikallista vastustusta. Aluksi Litmasen (1996, 153) mukaan ajateltiin, että vastustus johtuu ihmisten tietämättömyydestä ja epärationaalisuudesta. Seuraavassa vaiheessa ihmisiä syytettiin itsekkyydestä. Ajateltiin, että paikalliset ihmiset vastustavat hankkeita pelkästään itsekkäiden syiden, kuten taloudellisten seikkojen takia. Nykyään ei Litmasen mukaan vastustajia enää yksioikaisesti syyllistetä, vaan paikkakuntalaisten näkemykset otetaan todesta ja ne huolet, joita jonkin hankkeen vastustus sisältää, pyritään selvittämään paikallista sosiaalista, kulttuurista ja poliittista taustaa vasten.

Tässä tutkimuksessa ei kuitenkaan suhtauduta NIMBY-ilmiöön aivan Litmanen esittämän ajattelutavan mukaan, vaan pyritään nimenomaan selvittämään olemassa olevan aineiston perusteella, että olisiko Ilmajoen tapauksessa mahdollisesti kyse itsekkästä toiminnasta, vai voisiko hankkeen vastustuksen taustalta löytyä muita, ehkä täysin oikeutettuja syitä. Olen valinnut tämän näkökulman siksi, että joidenkin tutkijoiden mielestä (esim. Freudenburg & Pastor 1992, 42) NIMBY-ilmiön taustalla vaikuttavien syiden katsotaan edelleen olevan nimenomaan itsekkäitä.

Sosiologiassa NIMBY-ilmiötä on tutkittu erityisesti ydinvoiman ja ydinjätteiden sijoittamisongelmien yhteydessä (esim. Sänkiaho & Rantala 1987, Kemp 1990, Vari et al. 1991, Litmanen 1990). Näille tutkimuksille on ollut yhteistä se, että niissä on pyritty tekemään luokituksia tai kiteyttämään ulottuvuuksia, jotka helpottaisivat NIMBY-ilmiön taustalla vaikuttavien tekijöiden löytämistä. (Litmanen 1996, 155 - 156.)

Anna Vari kollegoineen (Vari et al. 1991) on julkaissut tutkimuksen matala-aktiivisten ydinjätteiden sijoittamisesta aiheutuvista huolenaiheista mahdollisten sijoituspaikkakuntien asukkaiden keskuudessa. Tutkimus käsittää kolmen maan (Unkari, Yhdysvaltain New Yorkin osavaltio ja Iso-Britannia) kansalaisten pelkojen ja epäilyjen vertailua. Tutkimustulosten perusteella tutkijat muodostivat viisi luokkaa, joihin NIMBY:n taustalla olevat huolenaiheet ovat tiivistettävissä. Nämä luokat ovat: terveys- ja turvallisuushuolet, taloudelliset huolet, ympäristöhuolet, sosiaaliset huolet ja teknis-proseduraaliset huolet.

Tapio Litmanen (1996) on käyttänyt samaa luokitusta kuin Anna Vari kollegoineen tutkiessaan, miten Suomessa korkea-aktiivisen ydinjätteen mahdolliset loppusijoituspaikkakunnat (Eurajoki, Kuhmo, Äänekoski) reagoivat hankkeeseen. Vaikka oma tutkimukseni ei käsittelekään ydin- vaan tavallisten jätteiden sijoittamishankkeen kohtaamaa vastustusta, käytän työssäni samaa luokittelua.

Näin siksi, koska tilanne on yhteiskunnallisena ongelmana mielestäni lähestulkoon sama: hanketta vastustavien silmissä ongelma on todellinen jätteen laadusta riippumatta. Lisäksi sekä Varin että Litmasen tutkimukset osoittavat, että luokittelu on käyttökelpoinen eri kulttuureissa ja mahdollistaa myös kunkin alueen sisältämien kulttuuristen erityispiirteiden huomioonottamisen. Ja ennen kaikkea luokittelu tarjoaa hyvän työkalun aineistoni sisältöerittelyyn.

Jotta eri luokkien sisällöt selkeytyisivät hiukan paremmin, esittelen ne seuraavaksi Litmasen ja Varin tekemiin tutkimuksiin perustuen (Vari et al. 1991; Litmanen 1996, 148–182).

3.4.2 Terveys- ja turvallisuushuolet

Varin tekemässä tutkimuksessa terveys- ja turvallisuushuoliin sisällytettiin terveysriskit, kuljetusriskit, olemassa olevat riskit muista aktiviteeteista (esim. teollisuus) ja terveysriskit tuleville sukupolville. Sekä Varin että Litmasen tutkimuksessa terveys- ja turvallisuushuolet osoittautuivat suurimmaksi huolenaiheeksi. Litmasen tutkimuksen perusteella huomattavaa on se, että Eurajoella, jossa jo oli ydinvoimateollisuutta, ihmiset eivät kokeneet uutta hanketta niin pelottavaksi kuin maa- ja metsätalousvaltaisissa kunnissa Kuhmossa ja Äänekoskella. Eurajoella oli totuttu ydinvoiman läheisyyteen ja luotettiin sen turvallisuuteen, koska onnettomuuksia ei ollut sattunut. Mutta Kuhmossa ja Äänekoskella ihmisten suhde ydinvoimaan oli paljon etäisempi ja pelot terveyden ja yleisen turvallisuuden suhteen olivat huomattavia.

3.4.3 Taloudelliset huolet tai toiveet

Varin tutkimuksessa taloudellisiksi huoliksi luokiteltiin pelot yksityiselle omaisuudelle (kiinteistöjen ja maaomaisuuden arvo), maataloudelle sekä turismille ja virkistäytymiselle aiheutuvista vahingoista, pelot häiriöistä muulle taloudelliselle toiminnalle ja pelot leimautumisesta johtuvasta yleisestä taantumisesta.

Litmasen mukaan taloudellisten toiveiden ja huolien ilmeneminen paikkakunnilla vaihtelee sen mukaan, millainen elinkeinorakenne paikkakunnalla on hallitseva tai mihin paikkakunnalla halutaan panostaa. Ydinjätteiden loppusijoittamisen ollessa kyseessä hankkeet yleisesti ottaen aiheuttavat enemmän taloudellisia huolia kuin toiveita maatalousvaltaisilla paikkakunnilla, kun taas paikkakunnat, jotka saavat teollisuudesta toimeentulonsa painottavat enemmän hyötynäkökohtia. Toisaalta paikkakunnat, joilla tulonlähteenä on turismi, suhtautuvat yleensä negatiivisemmin hankkeisiin riippumatta siitä, onko hallitseva elinkeino maatalous vai teollisuus.

Taloudelliset toiveet taas kohdistuvat Litmasen mukaan verotulojen saantiin ja työpaikkojen lisääntymiseen, sekä välillisesti myös elinkeinoelämän piristymiseen, sillä ulkopuoleltakin tulevien työntekijöiden oletetaan käyttävän paikallisia palveluita hyväkseen.

3.4.4 Ympäristöhuolet

Varin tutkimuksessa ympäristöhuoliksi käsitettiin esimerkiksi pelko vesistöjen, maa-alueiden, erämaiden ja historiallisten paikkojen tuhoutumisesta sekä mahdollisen saastumisen tuntemattomista pitkäaikaisvaikutuksista. Myös pelot

ydinjätteen aiheuttamasta negatiivisesta vaikutuksesta yleiseen elämisen laatuun paikallistasolla todettiin yleiseksi huolenaiheeksi.

Litmanen korostaa, että myös ympäristöhuolet ja syyt niihin on suhteutettava paikallisiin erityispiirteisiin. Eurajoella luottamus ydinjäteteknologian turvallisuuteen ja sen saastuttamattomuuteen oli suurinta. Tähän syynä oli oletettavasti asian tuttuus paikkakuntalaisille. Siellä toimivan ydinvoimalaitoksen ympäristövaikutusten tutkimusta oli tehty jo kauan ja tuloksista tiedotettu asukkaille, joka Litmanen mukaan on omalta osaltaan lisännyt luottamusta. Kuhmossa ja Äänekoskella taas asia oli uusi eikä turvallisuuden toteutumisesta ollut asukkaille konkreettisia todisteita. Toisaalta näillä paikkakunnilla erämaiden ja laajojen luontoalueiden merkitys virkistysalueena ja niiden hyödyntäminen esimerkiksi erämatkailussa lisäsi ydinjätteiden näkemistä erityisesti ympäristöhaittana.

3.4.5 Sosiaaliset huolet

Sosiaalisilla huolilla käsitetään paikkakunnalle suunniteltavasta hankkeesta johtuva asukkaiden tuntema alueellinen epätasa-arvo (esim. maaseutukunnan hyväksikäyttö), väestömäärän vähentyminen ja paikkakunnan leimautuminen.

Paikkakunnan leimautumisesta voidaan käyttää ilmaisu *stigma*. Ennen tällä käsitteellä tarkoitettiin esimerkiksi rikollisen kantamaa polttomerkkiä ihossaan josta hänet tunnistettiin rikolliseksi. Nykyään stigman voi saada jokin vähemmistöryhmä tai esimerkiksi fyysinen alue. Myös Kuhmossa ja Äänekoskella Litmanen tutkimuksen mukaan yli puolet asukkaista oli huolissaan leimautumisesta.

Monien mielestä stigma saattaa aiheuttaa suoranaisia taloudellisia menetyksiä ja jopa väestömäärän vähentymistä. Toisaalta jotkut paikkakunnat saattavat pyrkiä kääntämään stigman myös positiiviseksi asiaksi. Esimerkiksi Eurajoki on mainostanut itseään Suomen sähköisimpänä kuntana ja näin halunnut luoda positiivista kuvaa ristiriitaisia ajatuksia herättävästä energiantuotannosta. Litmanen kuitenkin muistuttaa, että stigmasta puhuttaessa on pidettävä mielessä, että stigmakin muodostuu sosiaalisissa prosesseissa ja näin sen syntymistä on vaikea ennustaa.

3.4.6 Teknis-proseduraaliset huolet

Varin tutkimuksessa teknis-proseduraaliseksi huolenaiheiksi luokiteltiin huolet sijoituspaikan luonnonolosuhteiden (geologia, hydrologia jne.) ja sijoituspaikan läheisyydessä olevan korkean väestötiheyden huomioimattomuudesta, huoli teknologian turvattomuudesta ja epävarmuudesta sekä epäluottamus sijoitus- ja käyttöprosesseihin (luottamuspuola toimijoiden julkiseen kontrolliin).

Litmasen tutkimuksessa huolenaiheet olivat samanlaisia kuin Varin tutkimuksessa. Teknologian toimivuuden lisäksi paikkakuntalaiset epäilivät hankkeen varsinaisia toteuttamistapoja. Epäiltiin, että loppusijoituspaikkaa etsittäessä ei välttämättä ollut etsitty parhaita mahdollisia geologisia alueita, vaan että valinnassa olisi käytetty myös muita, ei julkisia, kriteerejä. Toisaalta Litmasen mukaan paikkakuntalaisissa herätti arvostelua myös se, että heille ei annettu riittävää osallistumismahdollisuutta prosessin suunnitteluun.

4 KUNTA JA TOIMIJAT

4.1 ILMAJOEN KUNTA

Ilmajoki on noin 12 000 asukkaan kunta Etelä-Pohjanmaalla, 15 kilometriä Seinäjoelta etelään. Ilmajoen kappeliseurakunta, josta Ilmajoen kunta on saanut alkunsa, perustettiin vuonna 1516. Suur-Ilmajoki oli 1600-luvulla pinta-alaltaan laajin Etelä-Pohjanmaan pitäjistä. Tästä Ilmajoen ”emäpitäjästä” ovat aikojen kuluessa irtautuneet nykyiset lähikunnat Alavus, Jalasjärvi, Kauhajoki, Kurikka, Peräseinäjoki ja Seinäjoki. (Laitila 1994, 11.)

1590-luvulla käydyn Nuijasodan näkyvin henkilö oli ilmajokelainen talonpoikien johtaja Jaakko Ilkka. Tähän henkilöön johtaa juurensa edelleen Ilmajoella vahvana vallitseva talonpoikaisperinne. Talonpoikaisuuden ja maatalouden tärkeästä merkityksestä kertoo lisäksi esimerkiksi se, että Ilmajoelle perustettiin Suomen ensimmäinen maamiesseura vuonna 1803. Tämä pitäjäseura toimi yli puoli vuosisataa ainoana Suomessa. (Laitila 1994, 11.)

Ilmajoki on siis vanha maatalouspitäjä ja tätä imagoa kunta haluaa edelleenkin ylläpitää. Kunnan www-sivuilla³ Ilmajokea kuvataan seuraavasti: *”Maisemaltaan ja luonnoltaan Ilmajoki on pohjalaista lakeusmaisemaa kauneimmillaan. Ilmajoen halki virtaa Kyrönjoki, jonka rantamaat ovat Suomen vilja-aittoja. Pohjanmaan lakeus avautuu katsojalle Ilmajoen Alajoella kaikessa mahtavuudessaan; lähes silmäkantamattomiin pelto- ja latomerta.”*

Koko Etelä-Pohjanmaan elinkeinorakenne poikkeaa huomattavasti muun maan elinkeinorakenteesta alkutuotannon suuren osuuden vuoksi. Tästä kertovat seuraavat prosenttiluvut: Etelä-Pohjanmaalla maa- ja metsätalouden

---

³ <http://www.ilmajoki.fi/historia.asp> [viitattu 30.6.2003]

prosenttiosuus on noin 16 %, kun se koko maassa on selvästi alle 10 %. (Etelä-Pohjanmaan liitto (2000): Etelä-Pohjanmaan maakuntasuunnitelma 2020. Julkaisu A:9.) Ilmajoella luvut ovat kuitenkin vielä huomattavasti Etelä-Pohjanmaan keskiarvoja korkeammat. Vuonna 1992 Ilmajoella työvoimasta jopa 27 % toimi maa- ja metsätaloudessa, jalostuksessa 25 % ja palveluissa 46 %. Vastaavat prosenttiluvut vuonna 1998 olivat 20 %, 23 % ja 52 %. Tilanne vuonna 2002 oli täysin sama kuin vuonna 1998. Tämä selittyy sillä, että maa- ja metsätalouden prosenttiosuus laski yhdellä kertaa Euroopan Unioniin liittymisen myötä 1995, jonka jälkeen tilanne on pysynyt muuttumattomana. (Etelä-Pohjanmaan Agronomit ry:n julkaisu, numerot 27 (1993), 31 (1997) ja 35 (2001).)

Maatiloja Ilmajoella oli vielä vuonna 1992 yli 1 100, kun vuonna 1998 niitä oli enää noin 700 ja vuonna 2002 noin 600 kappaletta. Vaikka maatilojen määrä on lähes puolittunut kymmenessä vuodessa, Ilmajoella oli silti vuonna 1998 seitsemänneksi eniten maatiloja Suomessa. (Etelä-Pohjanmaan Agronomit ry:n julkaisu, numerot 27 (1993), 31 (1997), 33 (1999) ja 35 (2001).) Sekä vahvat talonpoikaisperinteet että Ilmajoen historia vanhana emäpitäjänä vaikuttavat edelleen ilmajokelaisten mielissä. Tätä kuvaa hyvin myös ilmajokelaisten kutsumanimi ”itteelliset ilimajokiset”.

4.2 KANSALAISLIIKE ILMAJOELLA

4.2.1 Lyhyesti yhteiskunnallisista liikkeistä

Lähdettäessä määrittelemään yhteiskunnallista liikettä, on hyvä aloittaa kansalaisyhteiskunnan käsitteestä. Lyhyesti määriteltynä kansalaisyhteiskunta on viime aikoina käsitetty kansalaisten vapaaehtoisryhmistä koostuvana julkisen keskustelun alueena, joka sijoittuu valtion, markkinoiden ja yksityisen alueen väliin (Janoski 1998, 12).

Kansalaisyhteiskunnalla on monta muutakin määritelmää, mutta kaikille näille on kuitenkin yhteistä ajatus siitä, että valtion ja markkinoiden sekä yksityisen alueen lisäksi on olemassa vielä yksi alue, joka on yhdistelmä kaikkia näitä edellisiä. Määritelmästä ja määrittelijästä riippuu se, millainen yhdistelmä milloinkin nähdään kansalaisyhteiskunnaksi (Helander 2002, 48 - 50). Janoskin määrittelemässä kansalaisyhteiskunnassa julkisen keskustelun alueella ovat mm. kansalaisten vapaaehtoiset yhdistykset, yhdistyksiksi järjestäytymättömät ryhmät ja kollektiivit, yhteiskunnalliset liikkeet, oma-apuryhmät, puoluelaitos ja ammattiyhdistykset (ks. myös Helander 2002, 53 - 61).

Yhteiskunnallinen liike taas on lyhyesti määriteltynä kollektiivinen toimija, jonka jäseniä yhdistää laajakantoinen tavoite eli jonkin muutoksen aikaansaaminen. Nykyään puhutaan erityisesti *uusista yhteiskunnallisista liikkeistä*, jotka eroavat vanhoista perinteisistä, kuten työväenliikkeestä, suhteessaan talouteen ja politiikkaan sekä erityisesti tavassaan järjestäytyä ja toimia. (Järvikoski 1991, 162 - 164.) Uudet yhteiskunnalliset liikkeet eivät ole luokkaperustaisia eivätkä välttämättä organisoidu virallisiksi yhdistyksiksi, vaan tähdentävät kansalaisosallistumista ja suosivat hajautettuja, ei tiukan hierarkkisia päätöksentekomalleja. Niille on tunnusomaista myös julkisuushakuisuus. Ne siis nostavat ongelmakohdiksi näkemänsä asiat usein lehdistön ja muun median tietoisuuteen ja pyrkivät siten saamaan toiminnalleen painoarvoa.

Uudet liikkeet puolustavat ihmisen oikeutta määrätä omasta yksityiselämästään ja vastustavat siten valtion ja talouden tunkeutumista yksilön henkilökohtaiseen elämismailmaan. Siten niiden vaikutusyrietykset nousevat nimenomaan epäluottamuksesta viralliseen päätöksentekojärjestelmään ja sen kykyyn huolehtia liikkeen edustaman tavoitteen edistämisestä. (Konttinen 1999, 16 - 17, 22 - 23, 24.) Uudet yhteiskunnalliset liikkeet ovat siis Janoskin kansalaisyhteiskunnan ydinryhmiä.

4.2.2 Toimijat Ilmajoella

Seuraavaksi esittelen Ilmajoen Laskunmäen jätealuetta vastustavat toimijat. Tiedot perustuvat tekemääni sähköpostikyselyyn asukastoimikunnan yhdyshenkilölle Kai Väli-Toralalle sekä sähköpostikyselystä virinneeseen haastattelutilanteeseen ja myös yhteen puhelinkeskusteluun.

Syksyllä vuonna 2000 perustettu asukastoimikunta on aatteellisesti ja poliittisesti sitoutumaton toimintaryhmä. Se ei ole virallisesti rekisteröity yhdistys vaan kansalaisliike, jossa on aktiiveja noin 15. Ryhmä koostuu Laskunmäen lähikylien asukkaista ja toimii Väli-Toralan mukaan paljon sähköpostin välityksellä. Asukastoimikunnan laatimien kolmen eri kansalaisadressin allekirjoittajia on ollut satoja⁴, kun taas valituksiin ei ole osallistunut kuin ydinryhmä, noin 5 - 10 henkilöä. Toisaalta allekirjoittaneiden kaatopaikkahankkeen vastustajien sekä päivittäisten yhteydenottojen, joita tulee myös muualta maakunnasta, perusteella Kai Väli-Torala arvioi, että ydinryhmä toimisi 2000 - 3000 henkilön mielipiteen edustajina.

Asukastoimikunnan yhdyshenkilö Kai Väli-Torala aktivoitui vastustamaan hanketta Laskunmäen kaavaesittelyssä Ilmajoen kunnan valtuustosalissa 25.10.2000. Omien sanojensa mukaan Väli-Torala ihmetteli, kuinka 14 kunnan jättikaatopaikkaa ja Neiron koulua (läheinen uusi ala-aste, joka on korvannut muita alueen ala-asteita) voitiin suunnitella niin lähekkäin toisiaan ja saman, kapean Alaasentien varteen. Lisäksi häntä oli ihmetyttänyt Länsi-Suomen ympäristökeskuksen virkamiehen kommentit siitä, että asukkaiden ei kannattaisi valittaa sekä virkamiehen pelottelut valituksista aiheutuvista kustannuksista. Myös puheenjohtajana toimineen Ilmajoen kunnan luottamushenkilön nopea

---

⁴ Asemakaavamuistutus vuonna 2000: noin 240 allekirjoittanutta; asemakaavavalitus vuonna 2001: vähän yli 1000 allekirjoittanutta; kunnallisen kansanäänestyksen puolesta vedonneita vuonna 2002: noin 750 allekirjoitusta.

kokouksen lopettaminen ilman, että asukkaat saivat vastauksia kysymyksiinsä, herätti Väli-Toralan mielenkiinnon.

Kokouksen jälkeisenä viikonloppuna Väli-Torala ja muutamia muita henkilöitä keräsi yli 200 allekirjoitusta vastustamaan asemakaavaa. Ensimmäisen kansalaisadressin myötä syntyi myös asukastoimikunta. Huomattavaa kuitenkin on, että useat yksityiset henkilöt sekä esimerkiksi Tuomikyläseura ry. olivat jo paljon tätä ennen, YVA-vaiheessa keväällä 2000, jättäneet useita huomautuksia ja muistutuksia suunnitellusta jätealueesta. Asukastoimikunnan mukaan nämä muistutukset kuitenkin jätettiin huomiotta, niihin suhtauduttiin välinpitämättömästi ja vähättelevästi ja siksi kansalaisadressin keruun myötä päätettiin koota myös erillinen toimikunta ajamaan asukkaiden etuja. Väli-Toralan mukaan toimintaryhmä ei ole ottanut kuitenkaan esimerkkiä muualla tai ennemmin tapahtuneesta samantyyppisestä kansalaisliikehinnästä. Päinvastoin Väli-Toralan mukaan he ovat myöhemmin saaneet runsaasti yhteydenottoja ympäri Suomen.

Vastaavanlaista kansalaistoimintaa ei asukastoimikunnan edustajan mukaan Ilmajoella ole ennen tapahtunut. Tämä tarkoittaa sitä, että heidän toimintatapansa olla rekisteröitymättä viralliseksi yhdistykseksi ja päätöksensä nostaa kiistakysymys julkisuuteen on Ilmajoella ennen kokematon. Tämän huomaa myös kyseessä olevan jätekiistan alkuvaiheeseen tutustussa. Vaikka muistutuksia ja huomautuksia oli tehty jo YVA-prosessin yhteydessä, kiistakysymys ei vielä näkynyt kovinkaan runsaasti lehtien palstoilla. Toki asiasta oli jo silloin jonkin verran myös Laskunmäen lähialueiden asukkaiden kirjoituksia, mutta vasta syksystä 2000 lähtien, asukastoimikunnan perustamisen myötä, lehtikirjoitusten määrä lisääntyi huomattavasti (vrt. s. 34, taulukko 2).

Asukkaiden ryhmittymän toimintalaukaus, ensimmäinen asemakaavaa vastustava adressi ja sitä koskeva sisältö, saatettiin heti lehdistön tietoon. Lehdistö

kiinnostuikin asiasta, jolloin Väli-Toralan mukaan asemakaava meni uuteen käsittelyyn ja siten asukastoimikunta "sai aikaa" tutustua asioihin perusteellisemmin ja "löydettyjen erilaisten virheiden ja epämääräisyyksien perusteella" toimikunta järjesti mm. toisen nimien keräyksen, jolloin adressiin tuli jo yli tuhat allekirjoitusta sekä piti asiaa myös muuten julkisuudessa. Perustettu asukastoimikunta käytti julkisuutta siis hyväkseen heti toimintansa alkumetreiltä lähtien.

Asukastoimikunnan yhdyshenkilönä Väli-Torala kertoi pyyntöni mukaisesti, keskusteltuaan ensin asianomaisten kanssa, myös hiukan muiden ryhmän aktiivien taustoista (ikä, ammatti/koulutus/toimi, perhesuhteet, miten kauan asunut alueella). Tässä yhteydessä ryhmässä oli myös sovittu, että tutkimusraportissa käytetään ainoastaan Väli-Toralan nimeä.

Suurin osa noin 15 aktiivista (luvussa mukana myös avo- tai aviopareja) on muuttanut Laskunmäen lähialueille vasta viime vuosien aikana. Vaikka monet muuttaneet ovatkin palanneet takaisin "isiensä maille", he tekivät niin nimenomaan etsiäkseen maaseudun rauhaa. Vain kolme aktiiveista on asunut alueella aina. Huomionarvoista on myös se, aktiiveista ainoastaan yksi on päätoiminen maanviljelijä ja vain yhdellä maanviljelys on sivutoimi, vaikka alue on muuten erittäin maatalousvaltaista. Suurin osa aktiiviryhmän edustajista on ammattikoulu- tai opistotasoisien koulutuksen läpikäyneitä ja työskentelevät siis muualla kuin maatalouden parissa. Aktiiveista kaikki muut paitsi yksi hiukan vanhempi henkilö ovat keski-ikäisiä ja heillä on nuoria lapsia. Kaikki asuvat ympäristölle tunnusomaisesti omakoti- tai maalaistaloissa.

4.2.3 Ilmajoen kansalaisliikkeen yhteiskuntatieteellistä tarkastelua

4.2.3.1 Ilmajoen kansalaistoiminta uutena yhteiskunnallisena liikkeenä

Laskunmäen lähiasukkaista koostuva asukastoimikunta täyttää uuden yhteiskunnallisen liikkeen tunnuspiirteet. Se ei ole luokkaperustainen, vaan aatteellisesti ja poliittisesti sitoutumaton toimintaryhmä, eikä se ole myöskään organisoitunut viralliseksi yhdistykseksi. Lisäksi asukastoimikunta on ollut hyvin julkisuushakuinen heti toimintansa alusta alkaen.

Uudet liikkeet puolustavat ihmisen oikeutta määrätä omasta yksityiselämästään. Asukastoimikunnan toiminnan voi ajatella myös pohjautuvan tähän samaan vaatimukseen. Useat ryhmän aktiivit olivat tehneet päätöksensä muuttamisesta maaseudun rauhaan ja rakentaneet alueelle omakotitalonsa. He eivät olisi omien sanojensa mukaan näin tehneet, jos olisivat tienneet, että joutuvat lähitulevaisuudessa jätealueen naapureiksi⁵.

Konttisen mukaan uusien yhteiskunnallisten liikkeiden vaikutusyritykset nousevat epäluottamuksesta viralliseen päätöksentekojärjestelmään ja sen kykyyn huolehtia liikkeen edustaman tavoitteen edistämisestä. Kuten asukastoimikunnan syntyvaiheista voi päätellä (vrt. s. 24 – 25 ja esim. alaviite 5), myös Laskunmäkeen suunniteltua jätealuetta vastustamaan nousseen asukastoimikunnan syntymisen yksi syy löytyy juuri epäluottamuksesta viralliseen päätöksentekojärjestelmään.

Kiinnostavaa on miettiä, miksi tällainen uusi yhteiskunnallinen liike muodostui juuri Laskunmäen tapauksen ympärille. Ilmajoella ei siis ennen jätekiistaa ole

---

⁵ Lakeuden Jätekeskus Oy:n edustajaa haastatellessani ilmeni esimerkiksi, että eräs asukastoimikunnan aktiiveista oli Ilmajoen kunnalta tonttia ostaessaan kysynyt kunnan mahdollisista suunnitelmista tai kaavamuutoksista lähialueilla. Kunnasta oli kuitenkin ilmoitettu, että mitään ei ole tiedossa. Kuitenkin samaan aikaan oli menossa Ympäristövaikutusten arivointiohjelma ja lisäksi jo hyvissä ajoin ennen tätä kunta oli jättänyt myös tarjouksensa alueesta Jätekeskukselle.

käyty Väli-Toralan mukaan samanlaista julkista kamppailua, joten Laskunmäen lähiasukkaat eivät ole saaneet ainakaan suoranaista esimerkkiä toiminnalleen paikkakunnan lähihistoriasta. Toisaalta Ilmajoen kaltaiseen perinteiseen maaseutupitäjään ei myöskään ennen tätä olla oltu sijoittamassa vastaavankaltaista laitosta. Kun YVA-selvityksessä viitattiin kyselytutkimuksen tekemiseen lähialueiden asukkaiden mielipiteiden selvittämiseksi, samassa yhteydessä mainittiin myös, että asukkaat voisivat mahdollisesti olla vastaanottavaisia tällaiselle laitokselle, koska suhteellisen lähellä sijaitsee esimerkiksi lentokenttä ja alueella on tehty myös muita mittavia tie- ja vesistöhankeita (YVA-selvitys, s. 62). Mutta kuten myöhemmin kävi ilmi, tässä oletuksessa oltiin väärässä.

4.2.3.2 Maaseutukulttuurin rakenteet vastustuksen taustalla

Kuten Litmanen on ydinjäte-NIMBY:ä tutkiessaan muistuttanut, on NIMBY:n kaltaisia ilmiöitä tarkasteltava paikkakunnan kulttuurista ja sosiaalista taustaa vasten (Litmanen 1996, 152 - 153). Näin täytyy tehdä siksi, että yksilöiden toiminnan taustalla vaikuttavat aina erilaiset sosio-kulttuuriset mallit ja rakenteet. Nämä rakenteet taas muodostuvat yhteisöjen kollektiivisina tulkintoina, joten esimerkiksi riskiarvioinnit jonkin teknologiaratkaisun toiminnasta eivät koskaan ole pelkästään yksilöiden omia reaktioita.

Yksilö ei ole siis kulttuurisesti vapaa, vaan on osa tietynlaista järjestelmää, jonka arvoja ja uskomuksia se jakaa. Siten myös erilaiset kiistakysymykset ovat sosiaalisten prosessien, siis kollektiivisen valinnan, tulosta (vrt. s. 13). Tällä perusteella voisi kärjistetysti todeta, että jos jätelaitos olisi päätetty sijoittaa johonkin muualle kuin perinteisten maaseutukylien keskelle Ilmajoen vanhaan emäpitäjään jossa asuu "itteellisiä" ihmisiä, vastaanotto olisi saattanut olla päinvastainen. Joka tapauksessa se olisi ollut jollakin tavalla erilainen.

Laskunmäen lähialueiden asukkaiden mielestä Ilmajoen kaltaiseen perinteiseen maaseutupitäjään ei jätelaitos yksinkertaisesti sovi. Erityisesti asukkaat ovat ilmaisseet huolensa Laskunmäkeä ympäröivän maaseudun kulttuuriperintöön kohdistuvista vaaratekijöistä. Aktiivisimmat vastustajat närkästyivät nimenomaan siitä, että he olivat luulleet muuttavansa maaseudun rauhaan tietämättä, että lähivuosien aikana aluetta tulisi hallitsemaan jätteenkäsittely.

4.2.3.3 Väestörakenteen uudistuminen uutta kansalaistoimintaa synnyttämässä

Uusien yhteiskunnallisten liikkeiden tutkimuksessa on kiinnitetty paljon huomiota siihen, millaiset henkilöt liikkeissä toimivat. Tämän kiinnostuksen taustalla vaikuttaa halu löytää ne toimijat, jotka kansalaisyhteiskunnan uusia muotoja keskeisimmin muokkaavat. (Konttinen 1999, 162 - 163.) Tutkimuksissa on löydetty maailmanlaajuisia yhteneväisyyksiä: toimijat ovat usein koulutettuun keskikerrostumaan kuuluvia, nuorehkoja henkilöitä ja naisia. Samantyyppisiä huomioita on tehty myös Suomessa tutkittaessa ympäristöliikkeitä: keskiryhmät, nuoret ja naiset ovat vahvasti edustettuja, kun taas esimerkiksi maanviljelijät ovat selkeästi aliedustettuina. (Konttinen 1999, 167 - 168.)

Ilmajoen tapauksessa voi löytää samoja piirteitä kuin aikaisemmissa tapaustutkimuksissa uusista yhteiskunnallista liikkeistä. Aktiivisimmat asukastoimikunnan jäsenet ovat nimenomaan keskikerrostumiin kuuluvia, nuorehkoja keski-ikäisiä, joilla useimmilla on pieniä lapsia. Toisaalta taas päätoimisia maanviljelijöitä aktiiviryhmästä on vain yksi, vaikka alue onkin hyvin maaseutuvaltaista. Toisin sanoen nämä alueella "aina" asuneet maatalouden harjoittajat ovat jääneet aktiivisessa toiminnassa taka-alalle ja heidänkin asioitaan ajaa alueelle myöhemmin muuttaneet, pääsääntöisesti kyläyhdyskuntien ja myös Ilmajoen kunnan ulkopuolella töissä käyvät.

Jos ensimmäinen avaintekijä sille, miksi Laskunmäen aluetta koskeva toiminta sai aivan uusia muotoja, löytyy alueen voimakkaasta maatalousperinteestä ja sitä ”vastustamaan” nousseesta teollistumisen uhasta jätelaitoksen muodossa, toinen avaintekijä löytyy tästä jonkinlaisesta väestörakenteen uudistumisesta alueella. Huomiotani tukee Esa Konttisen tekemä tutkimus Säynätsalossa 1990-luvun alun kansalaisliikehinnästä (Konttinen 1994, 130). Myös siellä perinteisten toimintamuotojen sivuuttaminen tapahtui paikkakunnan uusien asukkaiden toimesta. Konttisen tutkimuksen mukaan liikehinnän alkuvaiheessa kaksi kolmasosaa aktiiveista työskenteli muualla kuin Säynätsalossa ja alkuperäisiä säynätsalolaisia heistä oli vain yhdeksän prosenttia.

Havaitsemalleen ilmiölle Konttinen (1994, 132) etsii syytä Säynätsalon historiallisesta kehityksestä ja rakenteista. Konttisen mukaan Säynätsalo oli perinteinen tehdasyhdyskunta, jonka kuitenkin muuttui, kun paikkakunnalle alkoi muuttaa asukkaita muualta. Tällöin syntyi väestöllisesti kaksijakoinen yhdyskunta: perinteisen tehdasväen ja toisaalta paikkakunnalle muuttaneiden, mutta muualla työssäkävien väestöryhmät.

Säynätsalon yhdyskunnassa alkuperäiset asukkaat tunsivat toisensa hyvin ja arkipäivän kanssakäymisellään ylläpitivät perinteisen teollisen yhdyskunnan jatkuvuutta. Konttisen mukaan tällaiseen suljettuun suhdeverkkoon kuulumisen satoi ”vanhoja” asukkaita tehokkaasti toimimaan yleisen koodin vaatimalla tavalla. Tämä yleinen koodi Säynätsalon tapauksessa oli toimiminen perinteisissä työväenjärjestöissä tai paikallisessa urheilujärjestössä, mutta esimerkiksi järjestöjen työväentoimintaa ei ollut soveliaista kyseenalaistaa. 1990-luvun alun kansalaistoiminta kuitenkin ohitti perinteisen *moraalisen järjestyksen*⁶, kun toimittiin

---

⁶ Émile Durkheim (1980, 194 – 195 & 199; ks. myös Konttinen 1994, 133) korostaa, että *moraalinen järjestys* on keskeinen yhteiskuntaa koossa pitävä voima sopimuksellisten (esim. lakikokoelma) ja kvasisopimuksellisten suhteiden ohella. *Moraalinen järjestys* tarkoittaa ihmisten käsityksiä ja tuntemuksia oikeasta ja väärästä sekä esimerkiksi hyvistä ja huonoista arkielämän käytännöistä. Tähän kiinteästi liittyvät kysymykset arvokkaasta ja pyhästä toimivat lujina yhdyssiteinä ihmisten välillä antamalla toiminnalle mielen ja merkityksen.

ensimmäistä kertaa järjestöelämän ulkopuolella. Siten ei ole yllättävää, että aktiivit tulivat yhdyskunnan uusista asukkaista, joita vallitsevat koodit eivät sitoneet. Kanta-asukkaista uudenlainen toimintamuoto tuntui vieraalta ja he pelkäsivät vallitsevan järjestyksen sanktioita tai olivat epävarmoja mahdollisten tuntemattomien seurauksien edessä. (Konttinen 1994, 132 – 134.)

Myös Laskunmäen tapauksessa syytä alueelle muuttaneiden aktivoitumisesta ja kanta-asukkaiden passiivisuudesta voi etsiä alueen perinteisistä suhdeverkostoista ja niiden sitovuudesta. Kuten jo ennemmin olen maininnut, myös Ilmajoella jätekiistan yhteydessä syntynyt kansalaistoiminta on poikkeuksellista. Ensimmäistä kertaa ihmiset ovat aktivoituneet virallisten järjestelmien, kuten kyläseurojen tai puolueiden, ulkopuolella tässä mittakaavassa ja käyttäneet myös poikkeuksellisia keinoja kuten julkisuutta hyväkseen.

Toisaalta myös Laskunmäen lähialueet ovat olleet stabiileja, perinteisiä maaseutukyliä, jossa kaikki tuntevat toisensa ja kanssakäyminen on tavalla tai toisella melko runsasta. Toisin sanoen, vaikka Laskunmäen alueelle muuttaneet ovat nimenomaan hakeneet samaa maaseutumiljöötä ja kulttuurista ympäristöä, josta alueella aina asuneet ovat saaneet nauttia, ”uudet” eivät ole kuitenkaan kietoutuneet samoihin koodeihin ja toiminnan kehyksiin, jotka ”vanhojen” toimintaa ovat sitomassa. Siten he ovat olleet vapaita toimimaan perinteikkään asuinalueensa puolesta.

5 "ILMAJOEN NIMBY"

5.1 LEHTIKIRJOITTELU SEKÄ MUU MEDIANÄKYVYYS PROSESSIN AIKANA

Ensimmäiset lehtiartikkelit jätteenkäsittelylaitoksen rakentamisesta Laskunmäen alueelle ilmestyivät alkukesästä 1999. Vuoden 1999 lehtijutut ovat lähinnä positiivisesti projektiin suhtautuvia tai neutraaleja tiedotusluonteisia artikkeleita, joissa puhutaan Ilmajoen olevan nimenomaan kisaamassa kaatopaikan saamisesta kuntaan. Ainoastaan yhdessä artikkelissa tuodaan esiin lähialueiden asukkaiden huolenaiheita mahdollisista riskitekijöistä jos laitos alueelle rakennettaisiin.

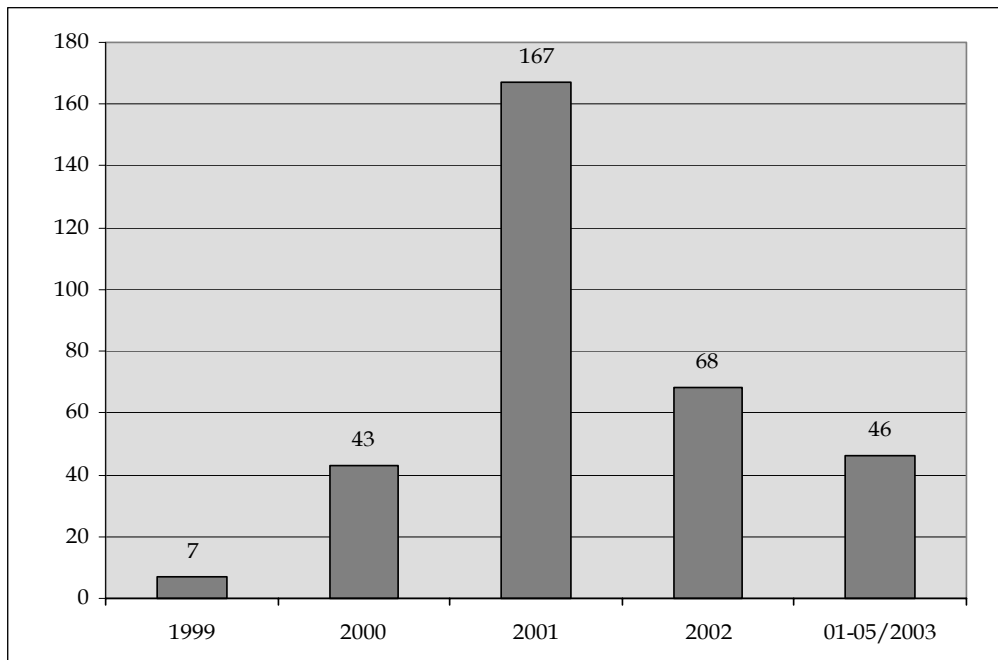
Vuonna 2000 ilmestyneiden lehtijuttujen määrä nousi 43 kappaleeseen. Lehtikirjoittelua oli havaittavissa läpi vuoden, mutta erityisesti kirjoituksia näkyi loppukesästä ja syksyn aikana, jolloin Ilmajoen kunta ja Jätekeskus ryhtyivät todenteolla viemään projektia eteenpäin vastustuksesta huolimatta. Loppuvuodesta 2000 asukastoimikunta avasi myös www-sivut, joilla seurattiin prosessin etenemistä ja tuotiin lähialueiden asukkaiden mielipiteet prosessista esiin. Asia oli esillä myös YLE:n paikallisradiossa, Radio Pohjanmaassa.

Vuonna 2001 lehtijuttujen määrä nousi jo 167 kappaleeseen. Voidaan siis sanoa, että vuonna 2001 kiista valtasi julkisen tilan Ilmajoella ja myös maakunnassa. Varsinkin tammi-huhtikuun aikana 2001, kun ympäristölupa- ja asemakaavaprosessi kävi kuumimmillaan, lehtikirjoittelu oli erittäin ahkeraa. Lisäksi kiistan osapuolia haastateltiin jälleen paikallisradiossa ja marraskuussa 2001 asiaa käsiteltiin myös televisiossa Pallo Hallussa -ohjelmassa.

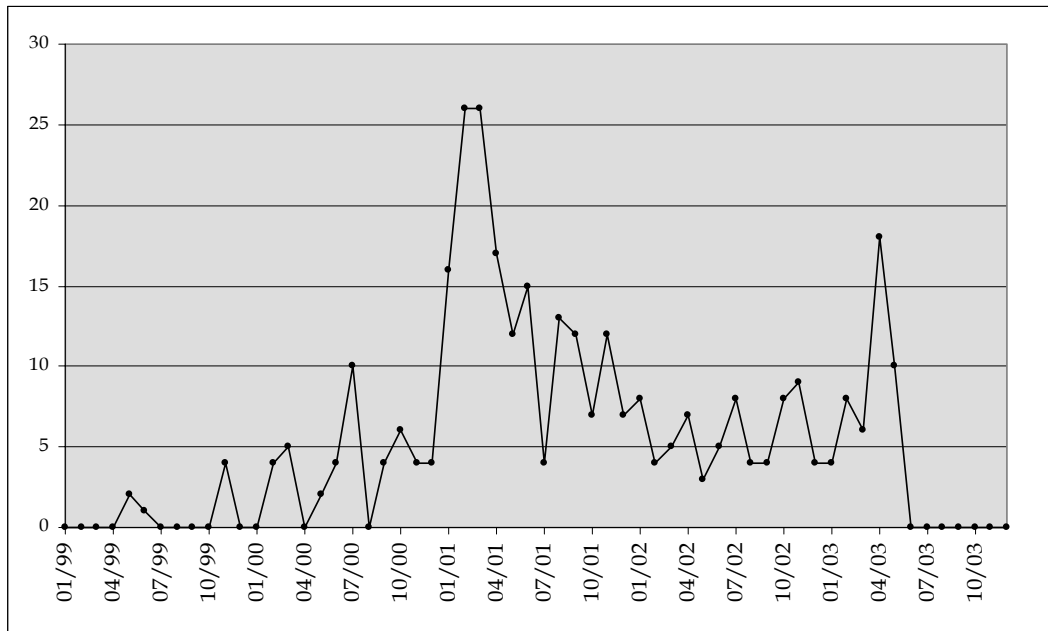
Vuonna 2002 lehtijuttuja ilmestyi 68 kappaletta. Mitään varsinaista hyppäystä juttujen määrässä jonakin kuukautena ei ole havaittavissa. Vuonna 2003

toukokuun loppuun mennessä on kirjoituksia lehdissä ilmestynyt jo noin 50 kappaletta. Eriytynen kasvu niiden määrässä tapahtui huhtikuun aikana, jolloin Korkein hallinto-oikeus antoi päätöksensä ja jätealueen rakentaminen sai jatkoa. Seuraavista taulukoista voi nähdä lehtikirjoitusten määrän vuosittain aikavälillä toukokuu 1999 – toukokuu 2003 (Taulukko 1.), sekä tarkemmin määrän vaihtelun kuukausittain samalla aikavälillä (Taulukko 2.).

Taulukko 1. Lehtikirjoitusten esiintymismäärät vuosittain Ilmajoki-lehdessä ja Ilkassa toukokuusta 1999 toukokuuhun 2003.

Taulukko 2. Lehtikirjoitusten esiintymismäärät kuukausittain Ilmajoki-lehdessä ja Ilkassa toukokuusta 1999 toukokuuhun 2003.

5.2 ILMAJOEN PROSESSI NIMBY-ILMIÖNÄ

Paikallisissa yhdyskuntasuunnittelun konflikteissa arvioidaan jatkuvasti suunnittelun kommunikatiivisuutta, joustavuutta, demokraattisuutta ja eettisyyttä. Yksi konkreettinen esimerkki ovat paikallisesti mahdollisesti haittoja aiheuttavien laitosten sijoittaminen. Ne ovat paikalliselle suunnittelulle ja päätöksenteolle erityinen ongelma, sillä laitokset on sijoitettava jonnekin, mutta asukkaat vastustavat sijoittamishankkeita kaikkialla. Toisin sanoen tällöin ollaan siis tekemisissä NIMBY:n kaltaisten ilmiöiden kanssa. (Sairinen 1994, 48 - 49.)

Niin Yhdysvalloissa kuin muuallakin maailmassa, kuten Ilmajoella, sijoituspäätökset ovat usein vaatineet pitkiä oikeudenkäyntejä. Lawrence Susskind (1985, Sairisen 1994, 49 - 50 mukaan) on kuvannut näitä prosesseja seuraavasti.

Ensimmäisessä vaiheessa viranomainen tai jokin organisaatio aloittaa selvitykset laitoksen sijoittamisesta. Kun hankkeesta on tullut riittävän julkinen, ei kuitenkaan ”tavallisen yleisön” keskuudessa, perustetaan erityinen elin selvittämään ratkaisumahdollisuuksia. Tällöin kutsutaan kuultaviksi myös tekniset asiantuntijat. Kolmannessa vaiheessa esitetään joko yksi ratkaisumalli tai asian eteenpäin viemiseksi käynnistetään laajempi prosessi. Vieläkin asiasta ovat tietoisia vain rajatut intressijoukot.

Jos vaiheessa kolme esitetään yksi ratkaisumalli, se julkaistaan vaiheessa neljä, jolloin mahdolliset hankkeesta kärsijät organisoituvat. Jos taas vaiheessa kolme asiasta on käynnistetty laajempi prosessi, julkinen apatia säilyy hiukan pidempään. Viidennessä vaiheessa viranomaiset aloittavat julkiset tiedotuskampanjat hankkeen puolesta. Tämän jälkeen, vaiheessa kuusi, yleisölle tarjotaan mahdollisuus osallistua. Asukkaat voivat osallistua kuulemistilaisuuksiin ja he voivat kommentoida hankkeeseen liittyviä dokumentteja. Varsinaista päätöksentekovaltaa heille ei kuitenkaan jaeta. Viimeisessä, eli seitsemännessä vaiheessa, hankkeen esittäjä ja viranomaiset, ensin puolustettuaan hankettaan voimallisesti, saattavat lopulta löytää itsensä oikeudesta.

Ilmajoen tapaus vaikuttaisi noudattavan tätä Susskindin muodostamaa seitsemän vaiheista kaavaa. Jätteenkäsittelylaitoshankkeesta laadittiin viisi taustaselvitystä tai suunnitelmaa vuosien 1997 - 1998 välisenä aikana (YVA-selvitys, s. 4). Näistä tai niiden tarkoitusperistä ei suurelle yleisölle aktiivisesti tiedotettu. Tosin muutamia niihin viittaavia lehtijuttuja Jätekeskuksen ympäristöpäällikön mukaan kuitenkin julkaistiin. Lisäksi Lakeuden Jätekeskus Oy pyysi tarjoukset keväällä 1998 osakaskunnilta uuden jätteenkäsittelylaitoksen sijoituspaikaksi. Viisi kuntaa jätti tarjouksen, näiden mukana Ilmajoki 14.4.1998 (kunnanvaltuuston pöytäkirja KV42§). Myöskään tämä osa prosessista ei ollut julkisuudessa.

Tarjouspyynnön jälkeen käynnistetty Ympäristövaikutusten arviointiohjelma sisälsi esimerkiksi alustavat pohjapiirustukset eri alueista, sijoitusalueiden vertailun sekä budjettitarjouskyselyitä. Ympäristövaikutusten arviointiohjelma valmistui 6.4.1999. Arviointiohjelmassa tehdyn vertailun perusteella viidestä jätetystä tarjouksesta valittiin kolme sopivinta, joita vertailtaisiin edelleen tarkemmin Ympäristövaikutusten arvioinnissa (YVA-selvitys, s. 4). Tulevana kesänä suoritettavasta Ympäristövaikutusten arvioinnista sekä koko projektista tiedotettiin asukkaille Ilmajoki-lehden artikkelissa 18.5.1999 otsikolla "*Ilmajoki kolmen kisassa superkaatopaikasta*". Samassa artikkelissa tuotiin esiin, että arviointiselostus olisi valmis syksyllä, jonka jälkeen olisi vuorossa yleisötilaisuudet, suunnittelukokous ja nähtävillä olo sekä lausuntojen pyytäminen eri tahoilta. Lisäksi artikkelissa mainittiin, että 1.6. pidettäisiin Tuomikylässä, Laskunmäen lähialueella, asiasta tiedotus- ja kuulemistilaisuus, joka on osa noin vuoden kestävästä ympäristövaikutusten arviointimenettelyä.

Susskindin seitsemän vaiheen prosessista Ilmajoen kohdalla prosessin alkuunpanijat etenivät kohtaan neljä ilman, että suurta yleisöä olisi osallistettu. Kohta viisi toteutui toukokuussa 1999, jolloin paikallislehti uutisoi asiasta ja kertoi Ilmajoen olevan kisaamassa uudesta superkaatopaikasta. Kohdassa viisi kerrottiin myös, miten asukkaat voivat osallistua projektiin, eli kohta kuusi toteutui kesäkuussa, jolloin järjestettiin ensimmäinen tiedotus- ja kuulemistilaisuus Ilmajoella. Tätä ennen yksi tilaisuus oli jo järjestetty Seinäjoella, Jätekeskuksen toimitiloissa 11.5.1999. Koska Laskunmäen lähialueiden asukkaat katsoivat, että he eivät olleet saaneet todellista osallistumisoikeutta prosessiin, toteutui myös kohta seitsemän ja projektin vetäjät huomasivat olevansa pitkällisten oikeusprosessien edessä, jotka lopulta kestivät kesään 2003 saakka.

5.3 TUTKIMUSAINEISTO NIMBY-ILMIÖN VIIDEN ERI LUOKAN VALOSSA

5.3.1 *Terveys- ja turvallisuushuolet*

5.3.1.1 Hajua, melua ja raskasta ajoneuvoliikennettä

Terveys- ja turvallisuushuolet puhuttivat lehtien palstoilla eniten vuonna 2000. Tällöin ne nousivat suurimmaksi huolenaiheeksi heti teknis-proseduraalisten huolien jälkeen. Vuodelta 1999 löytää myös muutaman maininnan koskien karjatiloilta, pohjaveteen ja läheisen lentokentän toiminnalle aiheutuvia riskejä. Myös liikennemäärien kasvu läheisen ala-asteen (Neiron koulu) oppilaiden kulkureitillä huoletti jo vuonna 1999.

Vuoden 2000 artikkeleista käy ilmi, että ihmisiä huolestutti edelleen erityisesti lasten koulutien turvaaminen, sillä raskaan ajoneuvoliikenteen lisäys alueella tulisi olemaan YVA-selvityksen (s. 61) mukaan noin 210 % vuorokaudessa. Lisäksi artikkeleissa painottuivat mahdolliset tautivaarat jätealueelta leviävän pölyn ja esimerkiksi lintujen ja rottien mukana. Myös pohjaveden ja sitä kautta läheisten talouskaivojen saastumista pelättiin. Edelleen läheistä lentokenttää käyttävä lentoyhtiö ilmaisi huolensa lähinnä lintujen tuomasta turvallisuusriskistä.

Vuonna 2001 kiinnitettiin terveys- ja turvallisuushuoliin huomiota selvästi vähemmän kuin edellisenä vuotena kirjoittelun keskittyessä erityisesti teknis-proseduraalisiin huoliin. Vuonna 2001 terveys- ja turvallisuushuoliin liittyvien kommenttien sisältö ei muuttunut vuodesta 2000, kun taas vuoden 2002 kirjoittelussa ihmisiä on näyttänyt huolestuttavan erityisesti jätevesipuhdistamolietteen kuljetus alueelle ja siitä mahdollisesti aiheutuvat haitat.

Vaikka Vaasan hallinto-oikeuden 20.2.2002 antama ympäristölupa⁷ tiukentui asukkaiden tekemien valitusten perusteella⁸, pysyivät terveys- ja turvallisuushuolet asukkaiden huolena edelleen. Näin siksi, että asukkaiden mielestä jätealue on edelleen liian lähellä asutusta, vaikka valitusten perusteella myös paikkaa siirrettiin asemakaavassa 200 metriä kauemmas (600 metristä 800 metriin).

Lisäksi asukkaita huolestutti edelleen liikenteen määrän huomattava lisääntyminen. Eräissä kommentissa (Ilmajoki-lehti 17.2.2000) kiinnitetään huomiota erityisesti lisääntyvien ajoneuvojen erityispiirteisiin: *”Ajoneuvo tarkoittaa kyllä sitä, että roska-, lika- ja paska-autot kulkevat yhtenäen tiellä. Aikamoinen on kulutettu naftamäärä ja katku...”*. Ilmajoen kunnan ja Lakeuden Jätekeskuksen yhdessä rakennuttama lyhyt kevyen liikenteen väyläkään Neiron koulun läheisyyteen ei ole poistanut tätä huolenaihetta.

Asukkaat eivät siis usko terveys- ja turvallisuusriskien kokonaan poistuvan teknisillä ratkaisulla, vaan he pelkäävät toiminnallisia häiriöitä, jotka saattavat toteutuessaan aiheuttaa heidän mielestään huomattavan riskin lähialueen asukkaiden terveydelle ja turvallisuudelle. Näille peloille he ovat saaneet tukea mm. Sosiaali- ja terveysministeriön lausunnosta (Ilmajoki-lehti 11.9.2001), jossa mainitaan seuraavaa: *”Uusien jätelaitosten kompostoreista ilmaan päässeet yhdisteet ovat aiheuttaneet ihmisille Turussa ja Espoossa vaikeita psykosomaattisia oireita kuten oksentelua ja pahoinvointia [...] Vakavia hajuhaittoja, muita ympäristöongelmia tai odottamattomia teknisiä vastoinkäymisiä on esiintynyt käytännössä kaikissa Suomen kompostointilaitoksissa, muun muassa Hyvinkäällä, Forssassa, Oulussa ja Jyväskylässä.”* Tähän Lakeuden Jätekeskuksen silloinen toimitusjohtaja kommentoi Ilmajoki-

---

⁷ Vaasan hallinto-oikeuden 20.2.2002 ilmestyneen lehdistötiedotteen mukaan

⁸ Kompostointiaikaa pidennettiin, kaatopaikkavesien tasausaltaita suurennettiin vesien käsittelyn hallitsemiseksi, tavanomaisen jätteen kaatopaikan korkeutta madallettiin, Meraojaan johdettaville laimeille valumavesille määrättiin pitoisuusrajat sekä muiden kaatopaikkavesien johtaminen Meraojaan kiellettiin ja määrättiin vesien viemärointi ja puhdistus toteutettavaksi ennen jätehuoltokeskuksen toiminnan alkamista.

lehdessä 11.9.2001 näin: *"Mielestäni ongelmia on syntynyt, koska rakennuttajalla ja laitoksen toimittajalla ei ole ollut riittävästi tietoa, mitä kompostointilaitoksilta vaaditaan. Jättemäärät ovat olleet monesti suuremmat, kuin tarjouspyynnössä on mainittu ja laitoksesta on rakennettu heti alkuunsa liian pieni. [...] Vakuutan, että Laskunmäen jätehuoltokeskukseen rakennettavasta biojätteen kompostointilaitoksesta ei tule [...] terveystarve Tuomikylän asukkaille".* Toisin sanoen muualla esiintyneistä ongelmista huolimatta hän uskaltaa vakuuttaa, että Laskunmäen kompostointilaitos ei tule aiheuttamaan terveystarve lähialueiden asukkaille.

Keväällä 2003 Lakeuden Jätekeskus Oy kompostointilaitoksen haitattomuutta korostaneista lausunnoistaan huolimatta päätti kuitenkin luopua kompostointilaitoksen rakennuttamisesta alueelle. Se teki päätöksen, jonka mukaan alueelle rakennetaan kompostointilaitoksen sijasta paremmaksi ratkaisuksi toimivuutensa ja erityisesti hajupäästöjen kannalta nähty biokaasutusta ja termistä kuivausta hyödyntävä biojätteen ja lietteen käsittelylaitos.⁹

Lähialueiden asukkaiden mielestä muutos on tehty heidän valitusten ja muualla olleiden ongelmien esille tuonnin ansiota. Jätekeskus taas ei näe asukkaiden osallistumisella olleen tähän kysymykseen vaikutusta, vaan he ovat tehneet ratkaisunsa sillä perusteella, että he käyttävät *"parasta mahdollista saatavilla olevaa tekniikkaa"*. Huomattavaa kuitenkin on se, että ilman asukkaiden valituksia jätealue olisi ollut toiminnassa jo vuoden 2002 alussa. Tässä tapauksessa alueella olisi toiminut nimenomaan kompostointilaitos.

Asukkaat ovat ottaneet uutisen biokaasutusta käyttävän laitoksen rakentamisesta periaatteessa tyytyväisinä vastaan. He kuitenkin näkevät edelleen riskin

---

⁹ Asianosaisille jaetun tiedotteen mukaan Lakeuden Jätekeskus Oy on 10.6.2003 hakenut Länsi-Suomen Ympäristökeskukselta ympäristölupaa uudelle käsittelylaitokselle. Tiedotteen mukana seuranneen kuulutuksen mukaan biojätteet ja lietteet tullaan käsittelemään biokaasutuslaitoksessa, jossa jäte lisäksi kuivataan termisesti ja rakeistetaan maanparannuksessa käytettäväksi lopputuotteeksi tai hyödynnetään energiana. Tosin osa jätteestä myös jälkikypsytetään kompostoimalla pressuhallin aumoissa. Jätekeskuksen ympäristöpäällikön mukaan aumoja käytetään myös toimintahäiriöiden aikana.

mahdollisuuden: jos laitos ei ole jostakin syystä toimintakunnossa, jäte kypsytetään tällöin aumoissa. Juuri aumoissa tapahtuva kompostointi ja jälkikypsytykset ovat aiheuttaneet hajuongelmia ympäri Suomea. Tosin Jätekeskuksen tiedottajan mukaan Laskunmäessä *"hajua ei pitäisi kuitenkaan olla ongelmaksiksi asti"*. Lisäksi asukkaiden mieliä askarruttaa onko uusi laitos taloudellisesti järkevä ratkaisu ja toisaalta he ovat olleet vaatimassa myös uudelle laitokselle ympäristölupaa, koska uuden laitoksen toiminta tulisi poikkeamaan niin merkittävästi vanhasta.

Ainoa varma ratkaisu ongelmatilanteeseen on Laskunmäen lähialueiden asukkaiden mielestä laitoksen siirtäminen kauemmaksi asutuksesta, joko tarjouskilpailussa mukana olleille muille alueille tai mahdollisesti Ilmajoella muualle. Tähän Ilmajoen kunta on vastannut Ilkan (12.9.2001) artikkelin mukaan mm. seuraavasti: *"Ilmajoen kunnanhallituksen mielestä Lakeuden Jätekeskuksen uuden sijoituspaikan etsimiselle ei ole perusteita. [...] Kunta on rakentanut Laskunmäen alueelle jätekeskusta varten vesijohdon ja tien, joiden kustannukset ovat yhteensä yli miljoona markkaa. Kunta osallistuu myös Alaasentien varteen rakennettavaan kevyen liikenteen väylään 500 000 markalla."* Eli jos prosessi on edennyt tarpeeksi pitkälle, sitä ei voi enää pysäyttää (vrt. 5.3.5 *Teknis-proseduraaliset huolet*)? Myös Lakeuden Jätekeskus Oy:n toimitusjohtajan mielestä keskustelu sijaintipaikasta alkoi syksyllä 2000 liian myöhään.

Niin Lakeuden Jätekeskus Oy kuin myös Ilmajoen kunta ovat vastanneet asukkaiden huoliin vakuuttamalla, että laitoksesta ei koidu haittaa lähialueen asukkaille tai läheiselle Rengonharjun lentokentälle. He ovat lehtien palstoilla useaan otteeseen kertoneet käytettävän *"parasta mahdollista tekniikkaa"*, joka estää esimerkiksi pölyn leviämisen, lintujen ja rottien lisääntymisen sekä takaa sen, että lähialueen vesistöt eivät saastu. Lisäksi heidän mukaansa tehokas valvonta takaa, että onnettomuuksia ei pääse syntymään.

Toisaalta Jätekeskus korostaa myös sitä, että kyse ei ole perinteisestä kaatopaikasta niin kuin ehkä asukkaat virheellisesti luulevat: *”Laskunmäen jätteen loppusijoituspaikasta [...] kuuluu kaikenlaisia juttuja, koska ihmiset kuvittelevat helposti, että tulee jotain 40 metriä korkeita jätevuoria. Tietysti tavaraa kertyy, mutta nykyaikaisella kaatopaikalla systeemi on aivan erilainen nykyiseen.”* (Jätekeskuksen tiedottaja Ilmajoki-lehdessä 21.9.2000). Edelleen hän kirjoittaa Ilmajoki-lehdessä 1.11.2001 seuraavaa: *”Hankkeen yhteydessä on esitetty suuri määrä ilmeisiin väärinkäsityksiin perustuvia väittämiä oletetuista ja kuvitelluista ympäristöhaitoista, sekä sekoitettu jo lähtötilanteessa maallikoille vaikeaselkoinen lainsäädäntö entistä sekavammaksi vyyhdeksi.”* Myös haastattelutilanteessa Jätekeskuksen edustaja erityisesti korostaa lain tulkitsemisen olevan mahdotonta maallikoille. Ilmajoen kunnan luottamushenkilö sekä Jätekeskuksen hallituksen puheenjohtaja kommentoi seuraavasti (Ilmajoki-lehti 14.6.2001): *”Lakeuden Jätekeskuksen loppusijoitusasema Laskunmäessä tulee olemaan viimeisten EU-vaatimusten mukainen, eikä siitä tule mitään haittaa ympäristön asukkaille enempää kuin lentoliikenteellekään. Eikä sellaista todellisuudessa asiantuntevat ja vastuulliset tahot ole väittäneetkään.”*

5.3.1.2 Maallikot pysykööt maallikoina?

Virka- ja luottamusmiesten vastaukset jätealueen turvallisuudesta eivät vakuuttaneet asukkaita. Syitä tähän luonnollisesti täytyy etsiä annettujen vastausten sisällöistä.

Sekä Ilmajoen kunnan että Jätekeskuksen edustajat *vakuuttavat*, että terveys- ja turvallisuusriskejä ei tule laitoksesta aiheutumaan. Näyttäisi siltä, että he katsovat vakuutteluidensa olevan riittäviä, koska he omaavat asiantuntijuutta, jota asukkailla ei heidän mielestään ole. He pitävät laitoksen vastustajia tietämättöminä maallikkoina, jotka pohjaavat vaateensa ja väitteensä kuvitelmiin, joita *”asiantuntevat ja vastuulliset tahot”* eivät ylipäätään esittäisi. Tällainen

suhtautuminen oli vielä yleisesti valloillaan 70-luvulla (Litmanen 1996, 153) ja toisaalta William Freudenburgin ja Susan Pastorin mukaan (Freudenburg & Pastor 1992, 42) tämä on toisinaan nykypäivää edelleenkin, kuten siis Ilmajoen tapauksessa näyttäisi olevan.

Asukkaiden syyttäminen tietämättömyydestä ja irrationaalisuudesta perustuu Freudenburgin ja Pastorin mukaan (1992, 46) yksinkertaisesti siihen, että se on helppo tapa selittää hankkeen kohtaama vastustus. Kun vedotaan asiantuntemattomuuteen, voidaan perustellusti olla välittämättä kansalaisten väitteistä ja vaatimuksista. Freudenburgin ja Pastorin mukaan on kuitenkin olemassa useampia syitä sille, miksi asukkaiden syyttäminen tietämättömyydestä ja irrationaalisuudesta ei ole perusteltua.

Ensinnäkin, useat empiiriset tutkimukset todistavat, että hankkeen vastustajien ja puolestapuhujien tiedollisessa tasossa ei ole juurikaan eroja. Asia on usein päinvastoin, vastustajat keräävät ja etsivät ahkerasti tietoa. Tämä pitää paikkansa myös Ilmajoen tapauksen kohdalla. Asukastoimikunnan aktiivit tulivat prosessissa omien sanojensa mukaan aikamoisiksi aihealueen asiantuntijoiksi, heille ei enää riittänyt vakuuttelut *"parhaasta mahdollisesta tekniikasta"*.

Toiseksi, jos suuren yleisön looginen päättely sisältää toisinaan virheitä, tilanne on sama myös asiantuntijoiden keskuudessa. Toisin sanoen, on olemassa selvä mahdollisuus sille, että virheet eivät aina esiinny suuren yleisön liioitelluissa riskiarvioinneissa vaan myös asiantuntijoiden riskien aliarvioinnissa (Rayner, 1987; Nader, 1981; Perrow, 1984; Thompson 1990, Freudenburgin & Pastorin 1992, 47 mukaan).

Freudenburg ja Pastor (1992, 47) muistuttavat myös siitä, että toisinaan asiantuntija-arvioiden takana saattavat vaikuttaa tunnustettujen syiden lisäksi myös puolueellisuutta aiheuttavia ei-julkisia syitä, jopa suoranaista poliittista tai

taloudellista painostusta. Tällaisesta ei kuitenkaan Ilmajoen tapauksessa tarvitse olla kyse, vaikka asukkaat useaan otteeseen sellaiseen viittaavatkin kirjoituksissaan (esim. Ilmajoki-lehdessä 9.1.2001, 23.1.2001, 25.1.2001, 14.6.2001).

Samoin Kai Väli-Torala mainitsee vastauksessaan sähköpostikyselyyni, että asukkaiden mielestä kulissien takaiset kaupat ovat vaikeasti todistettavissa, mutta selviö. Lisäksi hän mainitsee Jätekeskuksen edellisen toimitusjohtajan esimerkiksi lupailleen lähialueiden asukkaille, että suuren yhtiön budjetista löytyy kyläläisillekin saunailtoja heidän uusista hienoista toimistotiloistaan. Näiden kommenttien ja monien muiden lehtikirjoitusten perusteella herää kysymys luottamuksesta sekä sen yhteydestä asiantuntijuuden käsitteeseen.

Kimmo Saariston (2000, 31) mukaan asiantuntijuus on perinteisesti pohjannut tieteen, professioammattien ja instituutioiden varaan. Tällöin raja maallikon ja asiantuntijan välillä on selvä ja siten myös kommunikaatio tapahtuu ylhäältä alaspäin (Saaristo 2000, 171). Nykyään asiantuntijuutta ei kuitenkaan voida enää ymmärtää pelkästään näihin ulottuvuuksiin pohjautuvana. Asiantuntijuudesta on tullut enemmän kontekstuaalista, ei tiettyyn koulutukseen tai professionaaliseen asemaan perustuvaa eksperttiyttä, joka olisi etukäteisjärjestelyillä määriteltävissä.

Tällainen "avoin asiantuntijuus" pohjaa Saariston (2000, 120 - 121, 147 - 149) mukaan julkisuuteen (asiantuntija tarvitsee yleisön ollakseen asiantuntija), kommunikatiivisuuteen (joku viestii jotakin jollekin) sekä näiden yhdistelmään, "modernin ekspertiisin kivijalkaan", eli luottamukseen. Jotta joku olisi toisen silmissä asiantuntija, on hänen pystyttävä luottamaan asiantuntijaan. Tämä tarkoittaa myös sitä, että kenelläkään ei anneta asiantuntijan asemaa automaattisesti etukäteen tai että kukaan ei ole myöskään lähtökohtaisesti suljettu sen ulkopuolelle. Avoimessa asiantuntijuudessa oleellista on se, että *mitä* tiedetään eikä *kuka* tietää.

Vanhan professionaalisen, tieteeseen ja instituutioihin perustuvan, asiantuntijuuden ohella on siis yhä enenevässä määrin vaikuttamassa myös toisenlainen asiantuntijuus. Mitä se oikeastaan pitää sisällään? Millaisesta asiantuntijuudesta se käytännössä muodostuu? Seuraavassa näitä kysymyksiä tarkastellaan erityisesti virkamiesten ja kuntalaisten välisessä suhteessa.

Kun tarkastelun kohteena on nimenomaan virkamiesten ja kuntalaisten välinen kiistely asiantuntijuuden omaamisesta, on tässä yhteydessä hyvä käsitellä lyhyesti myös perinteisemmän asiantuntijuuden erästä, erityisesti kunnallisessa hallintokulttuurissa, ominaista muotoa, nimittäin lakiin perustuvaa asiantuntijuutta. Ilmajoen tapauksessa lainsäädännöllä ja lakien tulkinnalla vaikuttaisi olevan erityisen merkittävä rooli, virkamiesten lisäksi myös kunnan luottamusmiesten toiminnassa.

Vaikka perinteisessä asiantuntijuudessa tiede onkin tärkeässä asemassa, kunnallisten virkamiesten toiminnassa ja asiantuntija-asemassa toimimisessa tärkeän lisänsä tuo myös lainsäädäntö: laki määrittelee hyvin pitkälle kunkin virkamiehen oman vastuualueen. Siten se tekee virkamiehestä oman aihealueensa virallisen asiantuntijan. Tämän lisäksi laki myös takaa asiantuntijuutta: lakikirjaa lukemalla virkamies saa uskottavuutta ja siten pönkitettyä omaa asiantuntija-asemaansa. Tällöin on kuitenkin vaarana se, että asioiden perustelut kuntalaisille pohjautuvat pääosin vain lakeihin, asetuksiin ja säädöksiin. (Saaristo 2000, 81 & 84 - 86.) Kuitenkin olisi hyvä pitää mielessä, että lakeja ja säädöksiä noudattelevat päätöksentekorakenteet ovat aina konkreettisten ihmisten muodostamia, siis erilaisista tulkinnoista syntyneitä. Siten viranhaltija, jolla joka tapauksessa on soveltamisvaraa eri tilanteissa, ei voi asiantuntijuudessaan vedota ainoastaan lakipykäliin, vaikka lainsäädäntö pitkälle hänen toimintaansa säätelisikin (Saaristo 2000, 82, vrt. s. 66).

Kimmo Saariston (2000, 117) mukaan perinteinen, professionaalinen asiantuntijuus tai perinteisiin instituutioihin kuten esimerkiksi virkamiesten lakiin perustuva asiantuntijuus ei ole kadonnut, joskin sen merkitys ja asema on muuttunut uudentyyppisen asiantuntijuuden myötä. Tilaa tälle uudelle asiantuntijuudelle, vasta-asiantuntijuudelle, on Saariston mukaan antanut koko ajan monimutkaistuva ja eriytyvä yhteiskunta. Professionaalista asiantuntijuudesta vasta-asiantuntijuus eroaa nimenomaan vahvan institutionaalisen rakenteen puuttumisen kautta. Käsitteen ongelmallisuudesta huolimatta vasta-asiantuntijuutta voitaisiin pyrkiä määrittelemään myös seuraavasti: vasta-asiantuntijuus tarkoittaa ekspertiisiä, joka alistetusta asemasta haastaa hallitsevan ekspertiisin. (Saaristo 2000, 118 - 119.)

Toinen uusista asiantuntijuuden muodoista on Saariston mukaan "keinotaitajuus". Tämä tarkoittaa eräänlaista oman elämän asiantuntijuutta, hiljaista tietoa, jossa korostuu traditio, toimintaan ja paikallisiin olosuhteisiin sidoksissa oleva tieto. (Saaristo 2000, 118 - 119.) Koska keinotaitajuudessa osaaminen on usein kontekstiin sidottua ja toimintakeskeistä, sen asema on perinteisesti ollut heikko eikä se ole sopinut tieteellistä tietoa painottaviin suunnittelujärjestelmiin. Toisin sanoen keinotaitajuuteen perustuva tieto ja sitä omaavat henkilöt jätetään suunnitteluprosesseissa ulkopuolelle, koska katsotaan, että ainoastaan universaali tieteellinen tieto on oleellista ja tämän tiedon hallitsevat asiantuntijoita. (Saaristo 2000, 109 - 111.) Tätä ei kuitenkaan voi pitää kovin perusteltuna toimintatapana, sillä kuten Giddens (1991, 138) mainitsee, ihmiset ovat osaavia niissä konteksteissa, joissa toimivat ja joissa heidän toimintansa koko ajan uudelleen muokkautuu. Lisäksi heidän toimintansa osana on luonnollisesti aina myös objektiivisen ja rationaalisen toiminnan malleja "ulkopuolelta", ei pelkästään paikalliseen kokemukseen perustuvia (Saaristo 2000, 112).

Vasta-asiantuntijuus eroaa keinotaitajuudesta siinä, että sekin on professionaalisen asiantuntemuksen lailla enemmän tieteeseen ja tietoon kuin kokemukseen perustuvaa. Mutta toisin kuin perinteinen professionaalinen asiantuntijuus, vasta-

asiantuntijuus perustuu nimenomaan jo aiemmin mainittuihin ominaisuuksiin: julkisuuteen, kommunikaatioon ja luottamukseen. Vaikka perinteisenkin asiantuntijuuden taustalta löytyisi samoja tekijöitä, vasta-asiantuntijuudelle nämä ominaisuudet ovat suoranaisia elinehtoja. Näin siksi, koska vasta-asiantuntijoiden on lähes mahdotonta saada ääntään kuuluville ilman julkisuutta (vrt. s. 23). Myös kommunikaatio on oleellista vasta-asiantuntijuudelle samoista syistä. Toisin kuin professionaalinen asiantuntijuus, vasta-asiantuntijuus tarvitsee tunteen siitä, että asioiden kulkuun on mahdollista vaikuttaa. Toisin sanoen, ilman yleisesti käytävää keskustelua vasta-asiantuntijuutta ei olisi edes olemassa. Luottamus taas on tärkeä tekijä myös professionaalisisessa asiantuntijuudessa, mutta oleellista on tällöin erottaa mahdollinen passiivinen luottamus ja erityisesti vasta-asiantuntijuuden kautta nouseva aktiivinen luottamus. Useinhan vasta-asiantuntijuus herää epäluottamuksesta hallitsevaan ekspertiisiin. (Saaristo 2000, 123, 131, 144 - 145.)

Anthony Giddensin (1991) mukaan asiantuntijoihin on aiemmin luotettu reflektioimattomasti, kun taas nykyään luottamus on ansaittava. Brian Wynne (1996) kuitenkin korostaa, että eroa menneisyyden reflektioimattomuuden ja nykyisen refleksiivisen modernin laskelmoivan luottamuksen välillä ei pidä korostaa. Wynnen mukaan myös aiemmin asiantuntijoihin suhtauduttiin kriittisesti, mutta kritiikkiä ei esitetty julkisesti. Tällainen passiivinen luottamus johtui siitä, että ihmiset kokivat olevansa riippuvaisia näistä samoista asiantuntijoista eivätkä he nähneet poikkeavan käyttäytymisen olevan sosiaalisesti mahdollista. (Wynne 1996, 52.) Käytännössä siis esimerkiksi kunnallisen hallinnon silmissä ihmisten käyttäytyminen tarkoitti nimenomaan luottamusta: jos ihminen toimii ikään kuin luottaisi, lopputulos on hallinnon näkökulmasta sama. Refleksiivisessä modernissa passiivinen luottamus ei ole enää kuitenkaan itsestään selvää, vaan asiantuntijoiden on ansaittava luottamuksensa ihmisten silmissä.

Asiantuntijuuden monimuotoisuuden pohtiminen tässä yhteydessä lähti siis liikkeelle Kimmo Saariston kehittämän avoimen asiantuntijuuden käsitteestä ja

sen vertaamisesta perinteiseen asiantuntijuuteen (vrt. s. 45). Kimmo Saariston (2000, 31, 171) mukaanhan asiantuntijuus on perinteisesti pohjannut tieteen, professioammattien ja instituutioiden varaan, jolloin raja maallikon ja asiantuntijan välillä on ollut selvä, kun taas nykyään asiantuntijuudesta on tullut enemmän kontekstuaalista, julkisuuteen, kommunikatiivisuuteen ja luottamukseen perustuvaa.

Uusia asiantuntijuuden malleja, jotka eivät ole siis kuitenkaan kadottaneet perinteistä professionaalista asiantuntijuutta, Saaristo on kutsunut vasta-asiantuntijuudeksi ja keinotaitajuudeksi. Huomattavaa on, että sen sijaan, että nämä kolme asiantuntijuuden muotoa Saariston mielestä kamppailisivat keskenään, tai että kaksi uutta muotoa kadottaisivat vanhan kokonaan, ne itse asiassa muodostavat tai ainakin voisivat tulevaisuudessa muodostaa avoimen asiantuntijuuden. Ja kuten Saaristo useaan kertaan korostaa, käytännössä tämä toteutuisi silloin, kun asiantuntijuus rakentuu julkisuuteen, kommunikaatioon ja luottamukseen. (Saaristo 2000, 147 - 148.)

Ilmajoen tapauksessa avoimen asiantuntijuuden kivijalat näyttäisivät ainakin asukkaiden näkökulmasta puuttuvan miltei kokonaan. Aineiston perusteella Laskunmäen lähialueiden asukkaat kokivat ongelmaksi nimenomaan luottamuksen puutteen, joka taas syntyi jo prosessin alkumetreillä havaitusta kommunikaation vähyydestä. Passiivisen luottamuksen sijaan ihmiset toivat julkisuuteen ongelmiksi näkemänsä asiat ja syyttivät hankkeen vetäjiä salailusta ja ei-julkisista motiiveista. Siten Jätekeskuksen ja varsinkaan kunnan edustajat eivät itse asiassa missään vaiheessa edes edustaneet heidän silmissään asiantuntijuutta. Toinen osapuoli taas piti kiinni perinteiseen professionaaliseen asiantuntijuuteen perustuvasta maallikkous - asiantuntijuus -kahtiajaosta. Tämä asetelma on mitä ilmeisimmin ollut konfliktitilanteen yksi avainkysymyksistä.

5.3.2 *Taloudelliset huolet tai toiveet*

5.3.2.1 **”Kyse ei ole sen vähemmästä kuin omasta leivästä.”**

Kuten YVA-selvityksestä (s. 2) ja useista asukkaille kirjoitetuista vastineista voi lukea, Ilmajoen kunta näkee jätteenkäsittelylaitoksen tuovan mukanaan ainoastaan positiivisia vaikutuksia taloudelle. Laitos parantaa kunnan ja asukkaiden toimeentulomahdollisuuksia, lisää verotuloja sekä edesauttaa yritystoiminnan muodostumista ympäristötekniikan alueella. Aluksi Jätekeskus ja Ilmajoen kunta puhuivat noin 15 uudesta työpaikasta (Ilmajoki-lehti 8.6.1999), mutta noin puoli vuotta myöhemmin luku oli vaihtunut viiteenkymmeneen ja edelleen myöhemmin 51–62:een. Vuonna 2003 arvio on pysynyt noin 50 työpaikassa.

Kun alueen asukkaat ovat vaatineet tarkempia tietoja siitä, mitä työllistymisluvut käytännössä tarkoittavat ja mihin ne perustuvat tai miten paljon työpaikoista tulee ilmajokelaisille ja erityisesti lähialueiden asukkaille, he eivät ole saaneet lehtijuttujen perusteella kysymyksiinsä vastauksia. Erästä lehtiartikkelia (Ilmajoki-lehti 21.9.2000) tarkasti lukiessa voi kuitenkin löytää jonkinlaisen vastauksen. Lakeuden Jätekeskus Oy:n silloisen tiedottajan, nykyisen ympäristöpäällikön, mukaan Ilmajoki hyötyy jätealueesta saadessaan yhteisöveron ja kiinteistöveron, sekä edelleen Ilmajoki hyötyy ympäristöpäällikköä lainaten seuraavasti: *”Jonkin verran myös 50 työpaikasta saattaa tulla ilmajokisille ja mahdollisesti alueen lähelle tulee oheistoimintoja ajan myötä, sillä kunta on kaavoittamassa aluetta tätä silmällä pitäen.”*

Jätekeskuksen ympäristöpäällikkö arvioi haastattelussa työpaikkojen määrän seuraavasti (ei täysin suora lainaus): *”Arviot työpaikoista ovat tekijästä kiinni, luvut 51 – 62 työpaikasta ovat ehkä edellisen toimitusjohtajan aikaisia. Nykyään toimistolla on työntekijöitä 14 kpl, ja lisäksi viisi toimii kentällä. Laskunmäässä tulee toimimaan omaa väkeä ehkä noin 25 kpl, urakoitsijoita noin 10 – 20, tosin urakoitsijoiden määrä vaihtelee.*

Itse alueelle tulee siis noin 30 – 40 työpaikkaa, mutta työpaikkoja on 50 jos mukaan lasketaan jätteenkuljetus. Alueelle tuskin palkataan siivojaa tai talonmiestä vaan nämä palvelut ostetaan ulkopuolelta.¹⁰ Oleellisinta Ilmajoen kunnalle ovat kuitenkin muut verotulot ja urakat. Auto- ja traktorimiehiä on aliurakoitsijoina töissä Ilmajoelta jo tällä hetkellä. Uusia työpaikkojakin tulee. Rekrytoinnin suhteen ei kuitenkaan ole merkitystä mistä on kotoisin, ammattitaito ratkaisee. Hankinnat on kilpailutettava, niiden saaminen Ilmajolle on kiinni siitä miten ilmajokiset menestyvät.”

Ilmajoen kunnanvaltuuston puheenjohtaja kommentoi työpaikoista seuraavaa: *”Tiloihin tullaan sijoittamaan kaikki Seinäjoella toimiva henkilöstö. [...] Eli maakunnan varoin oltaisiin rakentamassa ja siirtämässä Seinäjoelta Ilmajolle lähes kaksikymmentä työpaikkaa, se merkitsee tulevaisuudessa jotakin. Lisäksi alueelle on varauduttu sijoittamaan toimintoja, jotka tukeutuvat Laskunmäen alueeseen, joilla voi olla suurikin työllistävä vaikutus.”* Näiden lausuntojen perusteella ilmajokelaisille ei olisi juurikaan luvassa työpaikkoja. Arviot noin 50 työpaikasta sisältävät vanhat työpaikat, urakoitsijat ja jätteenkuljetuksen. Kommenteista saa sellaisen käsityksen, että uudet työpaikat syntynevät, muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta, lähinnä mahdollisen oheistoiminnan myötä. Toisaalta YVA-selvityksessä mainitaan kuitenkin seuraavaa (s. 68): *”Ilmajoen vaihtoehdon seudullinen sijainti ei kuitenkaan ole edullisin mahdollinen kaupalliselle toiminnalle. Alue sijaitsee sivussa päätieverkosta, eikä sen ohitse luonnostaan liiku suurempia liikennevirtoja.”*

Laskunmäen lähialueiden asukkaat pitävät kunnan oletuksia epärealistisina ja tarkoituksellisesti harhaanjohtavina. Lisäksi he kiinnittävät huomiota jätealueen läheisyydessä sijaitsevien tonttien ja kiinteistöjen arvonalenemiseen ja oman toimeentulon vaarantumiseen. Valtaosa lähialueen asukkaista saa toimeentulonsa maataloudesta ja he pelkäävätkin tuotteidensa menekin vähentyvän suurentuneen tautiriskin (esimerkiksi salmonella) vuoksi. Eräässä Ilkka-lehden artikkelissa vuodelta 2000 lähialueen asukas kommentoi seuraavasti: *”Kyse ei ole sen*

---

¹⁰ Lakeuden Jätekeskus Oy:n edellisen toimitusjohtajan mukaan lähialueiden asukkaita työllistäviä tehtäviä olisi syntynyt nimenomaan siivouksessa.

vähemmästä kuin omasta leivästä.” Lisäksi näitä kysymyksiä ja huolenaiheita esittäessään asukkaat ovat etsineet lehtien palstoilla myös korvausten myöntäjää (Ilmajoki-lehti 4.1.2001): *”Pelkäämme alueelta tuotetun viljan, lihan, maidon, jalostussikojen ym. mahdollisia menekkivaikeuksia [...] Haluamme selvittää jo etukäteen miten mahdolliset ongelmat tullaan meille korvamaan...”*.

5.3.2.2 ”Kunhan toiminta käynnistyy, tullaan varmasti huomaamaan, että laitos on vain hyväksi seudulle”

Länsi-Suomen Ympäristökeskuksen tarkastaja vastaa asukkaiden huoliin korvausten maksajasta seuraavasti: *”Jos laitos aiheuttaa ympäristölleen vahinkoa, on se myös korvausvastuussa siitä”*. Tämä tarkoittanee ympäristölle suoranaisesti aiheutettuja vahinkoja, joista myös Jätekeskus itse on luvannut olla *”lupien puitteissa”* vastuussa. Kuitenkaan Jätekeskuksen edustajat eivät ole ilmoittaneet ottavansa vastuuta mahdollisista kiinteistöjen ja tonttien arvon alenemasta tai elinkeinolle, lähinnä maataloudelle, mahdollisesti aiheutuvista menetyksistä. Päinvastoin, 2.12.2000 Laskumäen lähialueiden asukkaiden järjestämässä *”jätepaneelissa”* Jätekeskuksen edustaja esittää, että kiinteistöjen arvot nousisivat jätelaitoksen myötä (videonauhoitus jätepaneelistä).

Laskumäen asemakaavassa (s. 24) todetaan seuraavaa alueen arvostuksesta: *”Jätehuoltoalue vaikuttaa kielteisesti lähimpien asuintonttien arvostukseen. Kielteiset vaikutukset ovat suurimat niillä alueilla, jotka sijoittuvat lähelle jätehuoltoaluetta ja joihin aluekokonaisuuden raskaasta liikenteestä aiheutuvat haitat kohdistuvat”*. Lisäksi on tullut ilmi erään kunnanvaltuutetun lehtikirjoituksen kautta, että jo ainakin yksi tonttikauppa olisi peruuntunut Laskumäen lähialueelta.

Yllämainituista asukkaiden kommentteista huolimatta Jätekeskuksen toimitusjohtaja ilmoittaa, että kunhan toiminta käynnistyy, tullaan varmasti

huomaamaan, että laitos on vain hyväksi seudulle. Samoin kommentoi myös Ilmajoen kunnanvaltuuston ja Lakeuden Jätekeskus Oy:n puheenjohtaja: *”Minä halusin Ilmajoki-hallin ja Jätekeskuksen. Uskon, että Laskunmäen jätekeskuskin koituu lopulta kaikkien hyväksi. Siitä tulee ainutlaatuinen Suomessa, eikä siitä ole haittaa enempää lentoliikenteelle kuin Tuomikylällekään.”* (Ilmajoki-lehti 5.6.2001).

Tämä kommentti vaikuttaisi kertovan Ilmajoella vallitsevasta hallintotavan ”ylhäältä – alas” -mallista (Konttinen & Litmanen 1996, 271). Toisin sanoen viranomaiset uskovat saavansa toimintansa kohteet (eli kuntalaiset) mukautumaan haluamiinsa päämääriin kunhan he huomaavat, että viranomaisilla on kyky toimia kuntalaistensa parhaaksi. Tällainen ylhäältä – alas -malli onkin usein NIMBY-ilmion taustalla (Rabe 1994, 4 – 9) ja siten ei ole yllättävää, että Ilmajoen kunnan ja Lakeuden Jätekeskus Oy:n antamat vastaukset eivät ole tyydyttäneet jätelaitoksen lähialueiden asukkaita.¹¹

5.3.3 Ympäristöhuolet

5.3.3.1 Valoa Laskunmäeltä?

Lehtijuttujen perusteella Laskunmäen jätealueen ympäristön asukkaat ovat olleet huolissaan tulevan laitoksen ympäristövaikutuksista tasaisesti koko prosessin ajan. Ympäristöhuolista on kirjoitettu lähes yhtä paljon, vuosina 2001–2002 jopa enemmän, kuin terveys- ja turvallisuushuolista. Tosin nämä kaksi huolenaihetta nivoutuvat usein selkeästi yhteen: jos pintavesien pelätään saastuvan, pelätään samalla, että sillä on vaikutuksia myös ihmisten terveyteen.

---

¹¹ Lisää kunnan hallintotavoista ja -kulttuurista myöhemmin kappaleessa: 5.3.5.2 *Kuntalainen objektin sijaan subjektina* sekä kappaleessa 6.2.2 *Kunnallisia hallintokulttuureja*.

Erityisen huolissaan lähialueiden asukkaat olivat jätteenkäsittelylaitoksen vaikutuksista alueen pinta- ja myös pohjavesiin kunnes Vaasan hallinto-oikeuden tiukentama ympäristölupa helmikuulta 2002 (vrt. s. 38) vaati kaatopaikkavesien johtamisen läheisen Meraojan (joka laskee kylän läpi virtaavaan Tuomiluomaan) sijasta viemäriverkostoon. Tätä päätöstä ennen asukkaiden mielestä riskejä vähäteltiin, sillä vaikka Ympäristövaikutusten arvioinnissa (s. 65) todetaan Tuomiluoman pitoisuuksien muuttuvan suhteellisesti merkittävästi, varsinaisten haittavaikutusten uskotaan jäävän pieniksi. Tätä perustellaan sillä, että vaikka veden kokonaistyyppi- ja ammoniumtyyppipitoisuudet sekä kloridipitoisuudet nousevatkin ja voivat siten aiheuttaa happipitoisuuden laskua ja yksipuolistaa vesieliöstöä, se ei haittaa, koska Tuomiluoman kalataloudellinen arvo on tietävästi pieni.

Muut esitetyt huolenaiheet koskevat erityisesti yleisen elämänlaadun heikkenemistä alueella. Ihmiset pelkäsivät esimerkiksi maisemahaittoja "valosaasteen" muodossa, sillä heidän laskelmiensa mukaan alueen puusto ei tule peittämään jätealuetta lähikyliin päin. Tähän kiistakysymykseen liittyy eräs mielenkiintoinen yksityiskohta. Todistaakseen asukkaiden väitteet vääriksi Jätekeskus vei alueelle 23 metriä korkean valopylvään. Jätekeskuksen arvion mukaan pylvään valo ei näkyisi lähikyliin ja tämä todistaisi sen, että *"ei tässä mistään jätevuorista ole kyse"* (Ilmajoki-lehti 8.3.2001). Ilmajoki-lehdestä voi kuitenkin 20.3.2001 lukea seuraavaa: *"Valo näkyi tiistai-iltana 6.3. [...] yhteensä noin 20 – 25 taloon tai pihapiiriin. Keskiyöaikana valoa ei enää näkynyt, joten olin yhteydessä projektipäällikköön, joka lupasi tarkistaa, onko lamppu kunnossa. Torstainakaan valoa ei näkynyt ja tiedustelin asiaa uudestaan Jätekeskuksesta, josta vakuutettiin asian olevan kunnossa. Kun perjantai-iltanakaan valoa näkynyt ja kun epäilimme, että metsäkään ei näin nopeasti kasva, lähdimme [...] lauantai-aamuna paikanpäälle tarkistamaan asiaa. Pylväs oli kyllä paikoillaan, mutta valonheittäjä osoitti päinvastaiseen suuntaan eikä valonheittäjän roikkaan tullut virtaa!"*

Pinta- ja pohjavesiin kohdistuvien riskien sekä maisemahaittojen lisäksi asukkaita huolettavat meluhaitat sekä toisaalta heitä harmittaa myös perinteisten metsästys- ja marjastusalueitten menettäminen jätteenkäsittelylaitoksen tieltä. Suurimmaksi kysymykseksi pintavesien saastumisen lisäksi nousivat lehtikirjoittelun perusteella kuitenkin hajuhaitat ennen kuin tieto biokaasutusta käyttävästä biojätteen ja lietteen käsittelylaitoksesta tuli. Tätä ennen lähialueiden asukkaat olivat löytäneet mielestään useita todisteita siitä, että Suomessa ei ole käytössä yhtään sellaista kaatopaikkakompostointimenetelmää, joka toimisi moitteettomasti.

Asukkaiden väitteitä tukivat mm. Jätelaitosyhdistys ry:n sekä Sosiaali- ja terveysministeriön antamat lausunnot kompostointilaitosten aiheuttamista hajuhaitoista sekä ajoittaisesta toimimattomuudesta (vrt. s. 38). Kun lokakuussa 2002 lähetetyssä MOT-ohjelmassa viitattiin näihin asioihin, kysyttiin seuraavassa ilmestyneessä Ilmajoki-lehdessä: *"Alistetaanko Laskunmäen ympäristön asukkaat kompostilaboratorion "haitta-antureiksi?"*. Näin siksi, että asukkaille ei heidän mukaansa useista pyynnöistä huolimatta osoitettu sitä, miten tuleva kompostointilaitos eroaa muista Suomessa toiminnassa olevista, vaan heille kerrottiin vain käytettävän *"parasta mahdollista tekniikkaa"*. Tämä kysymys siis kuitenkin muuttui sen myötä, kun Jätekeskus päätti olla rakentamatta alueelle kompostointilaitosta.

5.3.3.2 Kuka määrittelee millainen haitta on merkittävä haitta?

Useimmat ympäristöhuolet, kuten vesi-kysymykset sekä haju- ja meluhaitat ovat sidoksissa asukkaiden esittämiin vaateisiin koskien terveyttä ja turvallisuutta. Vaikka Jätekeskus ja Ilmajoen kunta vakuuttavat alueen tekniset ratkaisut niin hyviksi, että ympäröivälle asuinympäristölle ei koidu mitään haittaa (vrt. 5.3.1 *Terveys- ja turvallisuushuolet*), asukkaat eivät ole tyytyneet näihin vastauksiin. He näkevät vakuuttelut riskien aliarvioimiseksi, sillä myös Laskunmäen

asemakaavassa (s. 20) todetaan, että poikkeustilanteissa alueen valumavesiä voi päästä vesistöön, joka saattaa aiheuttaa jonkin asteisen riskin. Samoin asemakaavassa todetaan, että tuulen suunnan ollessa otollinen myös hajuhaitat ovat mahdollisia (s. 19). Lisäksi siellä todetaan meluhaitoista seuraavaa: *”Uudet toiminnot tulevat lisäämään meluvaikutuksia alueella.”* (s. 18).

Mielenkiintoista on huomata, että vaikka asemakaavassa (s. 18) ja YVA-selvityksessä (s. 62, 64, 65 jne.) huomautetaan, että erilaisia riskejä on olemassa, kielteisten vaikutusten ei todeta kuitenkaan olevan *merkittäviä*. Kuka siis määrittelee mikä on merkittävä haitta tai toisaalta millä perusteella Jätekeskus tai kunta ei ole reagoinut asukkaiden väitteisiin riskeistä?

Kuten jo aiemmin (vrt. s. 43 - 47) tässä työssä olen maininnut, vaikuttaa siltä, että Ilmajoen kunnassa asiantuntijuuden voi nähdä olevan itsestään selvää ja ei-problemaattista professionaalista asiantuntijuutta, jota ylläpidetään yhteiskunnan vakaisissa instituutioissa.¹² Tällöin ei esimerkiksi katsota tarpeelliseksi ottaa asukkaita arviointiprosesseihin mukaan tai määritellä heille niitä periaatteita, joilla riskien katsotaan olevan vähäisiä, vaikka mahdolliset ongelmat kohdistuvat toteutuessaan nimenomaan heihin.

Huolimatta siis asiantuntijuuden demonopolisaatiosta (Beck 1994, 29) yhä on olemassa runsaasti alueita, joissa tiettyjen auktoriteettien määrittelyvalta on suurempi kuin muiden (Saaristo 2000, 70 - 71). Kuitenkin, koska on olemassa selviä viitteitä siitä, että asiantuntijuus on kehittymässä yhä kontekstuaalisemmaksi, täytyisi sen olla siten myös avoimempaa, koska nämä uudenlaisen asiantuntijuuden ulottuvuudet kulkevat käsi kädessä.

---

¹² Nämä vakaat instituutiot taas ovat asiantuntijainstituutioita siksi, että niissä työskentelee asiantuntijoita, jotka taas ovat asiantuntijoita, koska työskentelevät kyseisissä instituutioissa (Saaristo 2000, 117).

5.3.4 Sosiaaliset huolet

5.3.4.1 Ilmajoki ympäristöosaamisen keskus vai kaatopaikkakunta?

Ilmajoki-lehdessä ja Ilkassa viittauksia sosiaalisiin huoliin näki lähes yhtä usein kuin taloudellisiin huoliin. Tosin vuonna 2000, kun kiista varsinaisesti puhkesi, viittauksia oli enemmän. Etusijalla ovat olleet huolet paikkakunnan leimautumisesta (*stigma*, vrt. s. 19). Eräs kirjoittaja kirjoittaa näin (Ilmajoki-lehti 23.1.2001): *”Itse olen ollut tähän asti ylypiä siitä notta oon ilmajokinen...Mutta jos se kaatopaikka tulee Ilmajoelle, niin ei sitä viitti sanua mistä on ku siellä on eteläpohjanmaan, ellei jopa Suomen suurin paskatunkio.”* Lisäksi lähikylien asukkaat tuntevat myös alueellista epätasa-arvoa.

Kuten Litmanen (1996) on maininnut, paikkakunnan leimautuminen saattaa aiheuttaa suoranaisia taloudellisia menetyksiä tai väestömäärän vähentymistä. Näitä uhkakuvia voi lehtien palstoilta lukea myös Ilmajoen tapauksessa. Itse asiassa monet asukkaiden esittämät väitteet esimerkiksi maataloustuotteiden myynnin mahdollisesta vaikeutumisesta ja tonttien sekä kiinteistöjen arvon alenemisesta ja siten taloudellisista menetyksistä asukkaille liittyvät riskitekijöiden olemassaolon lisäksi nimenomaan alueen leimautumiseen.

Myös kunnan huomautetaan menettävän tulojaan stigman vuoksi: veronmaksajat kaikkoavat ja tonttikauppoja peruuntuu, sillä *”hyvin harva kaupunkilainen haluaa muuttaa ‘maaseudun rauhaan’ haisevan, pölyävän, raskaanliikenteen ja runsasta melua aiheuttavan kaatopaikan viereen”*. Samassa kirjoituksessa Ilmajoen kunnanvaltuutettu (Ilmajoki-lehti 20.3.2001) jatkaa vielä epätasa-arvosta seuraavasti: *”Omia oikeuksiaan ajavia kyläläisiä ei tule leimata rutajijoiksi, vaan he ovat osa Ilmajoen asukkaita, joilla on oikeus samaan kuin muillakin: puhtaaseen ja rauhalliseen asuinympäristöön. [...] Päättäjillä on velvollisuus kohdella heitä tasavertaisina kuntalaisina.”*

Lakeuden Jätekeskus ei näe jätealueesta koituvan Ilmajoen kunnalle imago-ongelmaa. Päinvastoin, Jätekeskuksen mielestä yksi selkeä hyötynäkökulma on nimenomaan positiivinen imago, eli Ilmajoki nähtäisiin heidän mielestään Suomen parhaana jätehuoltoalueena, korkean ympäristöosaamisen kuntana sekä edelläkävijänä. Myös kunnan edustajat ovat sitä mieltä, että Ilmajoki tunnetaan tulevaisuudessa ympäristötekniikan osaamisesta (esim. Ilmajoki-lehti 11.4.2001 ja 14.6.2001).

5.3.4.2 Leimautuminen sosiaalisten prosessien tulosta

Kuten Litmanen muistuttaa (1996), *stigmasta* puhuttaessa on pidettävä mielessä, että se, aivan kuten konfliktitkin, muodostuu sosiaalisissa prosesseissa ja näin sen syntymistä on vaikea ennustaa. Siten vastapuolten väitteitä jätealueen aiheuttamista negatiivisista tai positiivista vaikutuksista kunnalle on tässä vaiheessa vaikea arvioida.

On ymmärrettävää, että hankkeen ajajat näkevät imago-kysymyksen pääasiassa positiivisesti, kun taas mahdolliset välittömät haitankärsijät, "*kaatopaikka-kylässä*" ja "*kaatopaikkakunnassa*" asujat, niin kuin eräs kirjoittaja asiaa kommentoi, eivät pysty näkemään asiaa tässä valossa. Heidän näkemyksiään toisaalta puoltavat myös Ilmajoen kunnan ainakin yksi menetetty tonttikauppa Laskunmäen lähialueilta, samoin kuin 15.11.2001 Ilmajoki-lehdessä ilmestynyt artikkeli otsikolla "*Jätehuollon kuvaa kiillotettava*". Tässä artikkelissa Ilmajoen kunnan edustaja heittää Lakeuden Jätekeskus Oy:n uudelle toimitusjohtajalle ensimmäiseksi haasteeksi "*jätehuollon julkisuuskuvan 'kiillottamisen', koska ala koko maassa on tunteita herättävä...*". Toisin sanoen suuren yleisön keskuudessa jätehuollolla ei välttämättä ole kovinkaan positiivista imagoa.

5.3.5 Teknis-proseduraaliset huolet

5.3.5.1 Metsäautotien parannusko siellä on vain meneillään?

Teknis-proseduraalisiin huoliin kuuluvat epäilyt ja huolet mahdollisista odottamattomista riskeistä, koska eri hankkeissa saatetaan käyttää esimerkiksi sellaista tekniikkaa, jota ei vielä koskaan ole käytännössä kokeiltu. Lisäksi tähän luokkaan kuuluvat myös epäilyt hankkeen varsinaisista toteuttamistavoista. Voidaan esimerkiksi epäillä, että ratkaisuihin vaikuttavat ei-julkiset kriteerit tai että päättäjät pyrkivät salaamaan tietoa eivätkä anna asukkaille riittävää osallistumismahdollisuutta prosessin suunnittelussa (Litmanen 1996, 179 - 181).

Ilmajoen jätekiistassa teknis-proseduraaliset huolet ovat nousseet selvästi suurimmaksi huolenaiheeksi. Varsinkin vuosien 2001, 2002 ja 2003 lehtijutuista suurimmassa osassa viitataan tavalla tai toisella kunnan ja Jätekeskuksen toimintatapojen oikeellisuuteen. Vaikka myös vuonna 2000 teknis-proseduraalisia huolia oli eniten, oli jako kaikkien viiden luokan kesken kuitenkin vielä suhteellisen tasainen. Vasta kiistan edetessä menettelytapahuolet ovat selkeästi nousseet suurimmaksi kysymykseksi Laskunmäen lähialueiden asukkaiden mielissä.

Lehdissä arvostellaan kärkkäästi Ilmajoen kuntaa ja Jätekeskusta liian vähäisestä tiedottamisesta ja suoranaisesta salailusta sekä prosessia valmistellessa että sen edetessä. On esitetty kysymyksiä siitä, miksi hankkeesta ei tiedotettu jo keväällä 1998, jolloin Ilmajoen kunnanhallitus jätti tarjouksen Laskunmäen alueesta. Hanke tuli julkisuuteen alkukesästä 1999, jolloin YVA-prosessi oli ollut käynnissä jo monta kuukautta ja esikarsintakin tarjouksen jättäneiden kuntien kesken tehty. Toisaalta ihmetellään sitä, miksi hankkeella oli niin kiire, että Ilmajoen kunta ryhtyi omakustanteisiin rakennustöihin, vaikka alueen rakentamiselle ei ollut vielä

myönnetty ympäristölupaa ja miksi näistä asioista kysyttäessä kunnan tekninen johtaja vastaa, että alueella parannetaan ainoastaan metsäautotietä.

Lisäksi lehtien palstoilta voi lukea erilaisista kokouksista tai tapaamisista, joiden aikana asukkaat epäilevät olevan sovittu erilaisista ”käytännöistä” prosessiin liittyen (esim. Ilmajoki-lehti 15.2.2001). Samassa kirjoituksessa vaaditaan avointa keskustelua sekä huomautetaan, että *”kunnanjohto ei ole ymmärtänyt sitä, että kunnassanne elää ajattelevia ihmisiä”*. Lokakuussa 2002 taas eräs kuntalainen kommentoi avoimuudesta seuraavaa: *”Uudenajan hallintatapa on avoimuus ja rakentavat neuvottelut asianomaisten kuntalaisten kesken...Eipä se hallintoalamaisia kovin lämmitä, kun keskenään pieni porukka jakelee merkkejä ja mitaleita toinen toisilleen.”* Huomattavaa on kuitenkin se, että myös Ilmajoen kunnanvaltuuston/Lakeuden Jätekeskuksen puheenjohtaja toteaa, että Lakeuden Jätekeskus Oy oli prosessin alkuvaiheessa tehnyt tiedotuksessaan virheitä. Samassa kirjoituksessa hän kuitenkin huomauttaa, että myöhemmin tilanne olisi korjaantunut. Asukkaat eivät ole olleet tilanteesta kuitenkaan samaa mieltä.

Erittäin paljon Laskunmäen lähialueiden asukkaat ovat kiinnittäneet lehtien palstoilla huomiota siihen, että he eivät ole päässeet mukaan jätealueen suunnitteluprosessiin. Sekä kunta että Jätekeskus on vastannut tähän, että he ovat pitäneet kaikki lakimääräiset tiedotus- ja kuulemistilaisuudet ja vielä paljon muitakin tapaamisia. Tähän kysymykseen on ottanut kantaa myös Ilmajoen kunnanjohtaja YLE:n paikallisradion, Radio Pohjanmaan, haastattelussa maaliskuussa 2001. Hän kommentoi kysyttäessä asukkaiden osallistumismahdollisuuksista, että vuorovaikutusta kuntalaisten kanssa on ollut *”enemmän kuin tarpeeksi”*. Samassa haastattelussa hän ei suostu vastaamaan kysymykseen siitä, että mitä alueelle tehdään¹³, jos hanke ei toteudukaan.

---

¹³ Laskunmäen alueella aloitettiin maansiirtotyöt useiden kymmenien hehtaarien alueella helmikuun alussa 2001 ennen kuin ympäristölupaa oli myönnetty tai asemakaavaa hyväksytty. Tätä ennen, marraskuussa 2000, Ilmajoen kunta aloitti jo tie- ja vesijohtotyöt alueella ilmoittamalla, että menossa on *”Pentin metsäautotien kunnostus”*.

Lisäksi kunnanjohtaja kommentoi samaa asiaa jo helmikuussa 2001 Ilmajoki-lehden palstalla, johon eräs lähialueiden asukkaiden edustaja kommentoi seuraavaa: *"Mutta eivät nämä tiedotustilaisuudet mitään asukkaiden kuulemisia ole olleet. Niissä on suunnitteloitten puolesta yksipuolisesti esitelty milloin YVA, ympäristölupaa, kaavaa tms. ja näistä asioista on kyselty. Jos seinällä tai lehdissä kuulutetaan nähtävilläpanoasioista, niin sekin on aika kaukana asianomaisten ihmisten "kuulemisesta" [...] Mitä tulee runsaisiin muihin keskusteluihin – niitä on varmaankin ollut – mutta tuskin asukkaiden kanssa. 'Olemme tehneet kovasti töitä asian eteen' todettiin, kun sijoituspaikka selvisi. Oikean informoinnin tärkeys olisi ollut paikallaan jo ajat sitten ja ennen mitään päätöksiä."*

Asukkaiden kommentit aitojen osallistumismahdollisuuksien vähyydestä voidaan nähdä perustelluiksi myös esimerkiksi seuraavan kommentin pohjalta, jonka esittää Ilmajoki-lehdessä 11.9.1999 Jätekeskuksen silloinen toimitusjohtaja: *"...aikataulu on kiireinen, koska valmista pitää olla vuoden 2001 loppuun mennessä ja rakentamistöihin päästään **pakollisten** käsittelyjen jälkeen korkeintaan ensi vuoden syyskuulla."* YVA-selvityksessä huomautettiin (s. 62) mahdollisesta hankkeen vastustuksesta ja siitä, miten lähialueiden asukkaiden lopullinen kanta saataisiin selvitettyä ainoastaan kyselytutkimuksella. Tätä ei kuitenkaan suunnitteluvaiheessa teetetty.

Asukkaat eivät siis koe omanneensa juurikaan aitoja osallistumismahdollisuuksia. Lakeuden Jätekeskus toteaa asukkaiden toistuviin yleisönosastokirjoituksiin osallistumismahdollisuuksien vähyydestä seuraavaa (Ilmajoki-lehti 18.4.2002): *"Vuosien varrella hankkeeseen on tehty merkittäviä ympäristöä parantavia muutoksia ympäristön asukkailta saadun palautteen perusteella. [...] Laskunmäen jätehuoltokeskusta ei kehitetä tuomioistuimissa. Jätekeskus ei jatkossakaan osallistu pääosin asiattomiin ja virheellisiin käsityksiin perustuvaan yleisönosastokeskusteluun, joka on aiheettomasti saattanut Tuomikylän viihtyisän asuinalueen kyseenalaiseen valoon."* Toisaalta siis Lakeuden Jätekeskuksen mukaan jätehuoltokeskusta ei paranneta

tuomioistuimissa mutta silti heidän mielestään asukkailta saadun palautteen perusteella on tehty merkittäviä ympäristöä parantavia muutoksia. Suurin osa konkreettisista muutoksista on asukkaiden mukaan saatu kuitenkin aikaan valitusten avulla, ei normaalissa keskusteluyhteydessä.

Kun keskustelin osallistumismahdollisuuksista asukkaiden edustajan Kai Väli-Toralan kanssa, hän muistutti vielä, että prosessi on tullut kuntalaisten tietoon lehdistön kautta YVA-menettelyn yhteydessä. Asukkaille ei hänen mukaansa varsinkaan kunnan toimesta ole tarjottu minkäänlaisia aitoja osallistumismahdollisuuksia. Jätekeskuksen kanssa asukkaat ovat olleet jonkinlaisessa keskusteluyhteydessä, mutta varsinaisia vaikutusmahdollisuuksia he eivät ole kuitenkaan juurikaan kokeneet omaavansa näissä keskusteluissa. Väli-Toralan mukaan lähialueiden asukkaat ovat olleet reagoijan roolissa: heille on kyllä lakisääteisesti tiedotettu suunnitelmista, mutta he eivät ole olleet mukana tekemässä näitä suunnitelmia. Ainoaksi tavaksi todella yrittää vaikuttaa ovat siis jääneet valitukset, muistutukset ja huomautukset. Kuitenkin myös muistutukset ja huomautukset on Väli-Toralan mukaan ohitettu *”luottamushenkilöiden toimesta olankohautuksilla ja nuijan kopautuksella, sen kummemmin ajattelematta. Jos aikoo saada asiansa läpi ja asialliseen käsittelyyn on tukeuduttava julkisuuteen [...]”*.

Haastatellessani Jätekeskuksen edustajaa hän korostaa, että Jätekeskus on tarjonnut asukkaille runsaasti osallistumismahdollisuuksia. Nämä osallistumismahdollisuudet käsittävät varsinkin vuonna 2000 lähinnä erilaisia tiedotustilaisuuksia. Kesäkuussa 2000 Laskunmäen lähialueiden asukkaille järjestetty tutustumismatka Forssan ja Tampereen jätelaitoksille on poikkeus, samoin osallistuminen asukkaiden järjestämään ”jätepaneeliin” joulukuussa 2000. Prosessin edetessä, tammi-maaliskuussa 2001, Jätekeskus järjesti neuvottelutilaisuudet asukkaiden kanssa asemakaavasta ja ympäristöluvasta sekä Tuomikylä-seura ry:n kanssa kylän kehittämisprojektista. Muitakin kuin

lakisääteisiä tiedotustilaisuuksia on siis järjestetty, mutta vasta prosessin ollessa jo suhteellisen pitkällä.

Edelleen Jätekeskuksen edustaja kommentoi yhtiön edellisen toimitusjohtajan kommenttia *pakollisista* käsittelyistä sanavalinnan kannalta heikoksi mutta periaatteessa asialliseksi, sillä tilanne oli ja on edelleen sellainen, että lain mukaan jätehuoltokeskus voidaan alueelle rakentaa. Vielä Jätekeskuksen edustaja korostaa, että Laskumäen prosessissa hän ymmärtää asukkaita osallistavaksi toiminnaksi esimerkiksi mielipiteen vaihdon yksittäisistä toimintatavoista jätealueella, ei esimerkiksi keskustelua siitä, onko jätealue sijoitettu oikeaan paikkaan.

Useissa lehtikirjoituksissa kunnan monet hallinnolliset menettelytavat kyseenalaistetaan varsin laajasti. Kuntaa syytetään toiminnasta, jota se tekee juuri ja juuri lakien mukaisesti pykälien kuitenkin nitistessä (otsikko Ilkassa 15.2.2001: *"Kaatopaikka nousee lakipykälät nitisten"*). Tässä artikkelissa on kyse tavasta, jolla Ilmajoen kunta vievät prosessia eteenpäin: *"...mitä pidemmälle maanrakennustöissä ehditään, sitä todennäköisempää on, ettei homma seisahdu rakennuskieltoon. Ilmajoen kunnanhallitus on asiassa hyvin ratkaisevassa roolissa."* Artikkelin mukaan sen jälkeen, kun lokakuussa 2000 selvisi, että hankkeen vastustus ei tule laantumaan, kunnan ja jäteyhtiön edustajat kokoontuivat palaveriin, jossa *"maankäyttö- ja rakennuslaki otettiin suurennuslasin alle. [...] Palaveri löysi laista porsaanreikiä eli maanrakennushommat voitiin aloittaa pykälissä luovien ilman rakennus- tai ympäristölupaa."* Artikkelissa todetaan kuitenkin, että kunnan edustajan mukaan maastotyöt eivät saa vaikuttaa hankkeelle myönnettäviin lupiin ja jos hanke ei jostain syystä lupia saisi, *"jää Laskunmäelle hyvin tasattu maasto vaikkapa teollisuusalueeksi"*. Tämä menettelytapa poiki eduskuntakyselyn toukokuussa 2001, johon Ympäristöministeri Satu Hassi vastasi, että ympäristöministeriössä tullaan Laskunmäen tapauksen takia selvittämään, onko tarvetta tarkistaa ympäristönsuojelu-, maankäyttö- ja rakennuslainsäädäntöä.

Edelleen asukkaat kyseenalaistavat sekä kunnan että Jätekeskuksen luottamuselimissä istuvien henkilöiden puolueettomuuden, he ihmettelevät useamman kerran sitä, että ajaako esimerkiksi jätealueen "isäksi" ilmoittautunut ja molempia tahoja edustava henkilö kuntalaistensa vai jäteyhtiön etuja. Heidän mielestään menettelytapojen oikeellisuutta ei käytännössä, vaikka laillisesti näin olisikin, takaa se, että hän jäävää itsensä kunnassa jätealuetta koskevia päätöksiä tehtäessä. Sama henkilö on kommentoinut jätealueen sijoittamista Laskunmäkeen siten, että koska Ilmajoen kunnalla sattui olemaan tarvittava sadan hehtaarin alue ja koska samanlaisen alueen löytäminen muualta olisi ollut äärimmäisen vaikeaa, kilpailussa jätealueesta ei ollut muita vartenotettavia vaihtoehtoja (YLE1:n Talousarvio-ohjelman haastattelu, 14.2.2003).

Vaikka samassa yhteydessä Ilmajoen kunnan edustaja mainitsi muiksi sijoitussyiksi myös Laskunmäen maaperältään ja sijainniltaan hyvät edellytykset, kommentti maanomistusolosuhteista väistämättä herätti asukkaiden mielenkiinnon. Samoin on kiinnitetty huomiota siihen, miten sama henkilö kunnanvaltuuston puheenjohtajana kirjoittaa Ilmajoki-lehdessä 11.2.2000 ilmestyneessä artikkelissaan, kertoessaan kunnassa meneillään olevista projekteista ja suunnitelmista, että *"Lakeuden Jätekeskus Oy:n päätös jätteen loppusijoituspaikasta oli merkittävä voitto kovassa kisassa."* (otsikon *Lakeuden Jätekeskus tulee Ilmajolle* alla). Virallisesti asiasta tehtiin Jätekeskuksessa päätös kuitenkin vasta 13.3.2000, jonka jälkeen asiasta pidettiin tiedotustilaisuus seuraavana päivänä kello kymmenen. Tätä ennen Jätekeskuksen toimitusjohtaja ei suostunut kommentoimaan asiaa.

Näistä ja monista muista kysymyksistä nousevan ärtymyksen vuoksi alueen asukkaat ilmaisevat suuttumuksensa hyvin selkeästi lehtien palstoilla. He pitävät uskomattomana kunnan heidän mielestään ylimielistä suhtautumista asukkaisiinsa. Tämä näkyy asukkaiden mukaan yksinkertaisesti siinä, että kunta on vienyt projektia eteenpäin välittämättä heidän vaateistaan siirtää

jätteenkäsittelylaitos muualle, tai ainakin kauemmas asutuksesta. Varsinkin vuosien 2002 ja 2003 aikana ilmestyneissä lehtijutuissa erityisesti Ilmajoen kunnan menettelytavat nousevat kritiikin kohteeksi. Kuntaa syytetään hallintokulttuurin happamuudesta ja sisäänpäin lämpiävyydestä.

5.3.5.2 Kuntalainen objektin sijaan subjektina

Ilmajoen jätekiistassa teknis-proseduraaliset huolet nousivat siis selvästi suurimmaksi huolenaiheeksi. Aineiston tarkastelun perusteella voi todeta, että suurin NIMBY-ilmiön taustalla vaikuttava tekijä Ilmajoen tapauksessa näyttäisi olevan asukkaiden kokemat erilaiset menettelytapahuolet, nimenomaan kysymykset osallistumismahdollisuuksista ja avoimuudesta sekä kaiken takana vaikuttavasta luottamuspulasta kunnan luottamus- ja virkamiehiin. Siksi seuraavaksi pyrin pohtimaan Ilmajoen kunnan hallinnollisen toimintakulttuurin ja NIMBY-ilmiön välistä suhdetta.

Julkisuus on Heikki Kosken (1995, 28) mukaan varhentunut. Toisin sanoen on syntynyt tavoite siitä, että suunnitelmista ja niistä koskevista ratkaisuista kerrottaisiin tarpeeksi ajoissa, jotta kansalaisilla olisi päätöksentekoon vaikuttamiseen todellinen mahdollisuus. Useimmissa kunnissa tämä tavoite ei kuitenkaan toteudu, tai siihen ei edes vakavasti pyritä. Toisaalta Sauli Rouhisen (1991, 171 -172) mukaan hallinnon toiveissa saattaa jopa olla, että kuntalaiset osallistuisivat suunnitteluun ja päätöksentekoon, mutta rakenteellisena osana hallinnon omaa järjestelmää, siis hallinnon jatkeena. Tämä kansalaistoiminnalle varattu paikka on Rouhisen mukaan kuitenkin liian ahdas eikä siten merkitse aitoa kansalaistoimintaa.

Kosken mukaan siis riittävän varhainen tiedottaminen olisi oleellista kunnallisen demokratian kannalta, joka tarkoittaa sitä, että vaikuttaminen olisi mahdollista

asioiden valmisteluvaiheessa. Koski ehdottaa yhdeksi tällaiseksi kuntalaisten vaikuttamiskanavaksi erilaisia yhteisiä informaatio- ja keskustelutilaisuuksia. Ilmajoen tapauksessa tämän tyyppisiä tilaisuuksia järjestettiin ensimmäisen kerran alkukesästä 1999. Niitäkin asukkaat kuitenkin arvostelivat liian yksisuuntaisiksi tapahtumiksi, joissa prosessin vetäjät esittelivät jo valmiita suunnitelmia. Oleellista onkin tällaisten keskustelutilaisuuksien mahdollisimman varhainen ajankohta, jolloin asukkaat tuntevat voivansa vielä aidosti vaikuttaa suunnitelmiin.

Koski (1995, 25) pitää myös mielipidetiedusteluja hyvänä tapana molemminpuolisen informaation saamiseksi. Jos mielipidetiedustelut tehdään lisäksi mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, ne toimivat Kosken mukaan myös asukkaiden kiinnostuksen herättäjinä. Toisin sanoen, vaikka mielipidetiedustelujen tarkoituksena onkin saada esille kuntalaisten käsitykset jostakin asiasta, niihin liittyy samalla myös tiedottava tehtävä.¹⁴

Laskunmäen tapauksessa YVA-selvityksessä mainittiin kyselytutkimuksen teettäminen Laskunmäen lähialueiden asukkaille, jotta voitaisiin saada selville heidän suhtautumisensa maankäytön muutoksiin. Jos tämä olisi tehty, asukkaat olisivat heränneet vielä vuoden 1999 puolella tarkastelemaan jo käynnistynyttä prosessia tarkemmin. Lehtikirjoituksista nimittäin huomaa, että vielä senkin jälkeen, kun maaliskuussa 2000 Jätekeskus teki virallisen päätöksen jätteenkäsittelylaitoksen sijoittamisesta Laskunmäkeen, lähialueiden asukkaat eivät voineet uskoa, että laitos todella tulee sinne.

Avoimuus ja osallistumismahdollisuuksien tarjoaminen asukkaille ovat osa sellaista kunnallista hallintokulttuuria, jossa noudatetaan perinteisen ylhäältä - alas -mallin sijasta alhaalta - ylös -hallintapaa. Myös Koski (1995, 69 - 70) puhuu tästä pohtiessaan, miten kuntaa johdetaan demokraattisesti. Oleellista on, että

---

¹⁴ Myös vuoden 1995 kuntalaissa todetaan, että selvittämällä asukkaiden mielipiteitä ennen päätöksentekoa voidaan edistää osallistumista ja vaikuttamista (27 §). (Koski 1995, 25.)

asioita katsotaan ensisijaisesti ihmisistä ja heidän tarpeistaan käsin, ei hallinnosta käsin. Tällainen näkökulman kääntäminen on Kosken mukaan tärkeää, jotta kunnan ja kuntalaisten välisen luottamuskuilu kaventuisi vähitellen. Muita keinoja on Kosken mukaan yhteisvastuun korostaminen, jolloin yksityisille ihmisille, perheille ja esimerkiksi vapaaehtoisyhteisöille annettaisiin mahdollisuus olla yhdessä kunnan kanssa vastuussa esimerkiksi jonkin projektin valvonnasta. Tämä toteutuisi parhaiten sitä kautta, että asukkailla olisi aitoja vaikutusmahdollisuuksia projektien suunnitteluun alkumetreiltä lähtien.

Kosken (1995, 73 - 74) mukaan myös kunnan organisaation sisäinen valta- ja vastuusuhteiden selkeyttäminen olisi tarpeen. Toisin sanoen asukkaiden pitäisi nähdä kasvot päätösten takana, sillä valtaan liittyy aina myös vastuu. Vastuuseen liittyvät kysymykset tulivat selkeästi esiin myös Ilmajoen tapauksessa, samoin kuin Kosken mainitsema kunnanvaltuuston toimintaedellytysten kehittäminen. Niin Koski kuin Laskunmäen lähialueiden asukkaat puhuvat valtuustosta kumileimasimena, joka vailla omaa tahtoaan hyväksyy kunnanhallituksen ja johtavien viranhaltijoiden esitykset.

Kunnallisessa hallintokulttuurissa osallistumismuotojen käyttö riippuu kunnan luottamus-, henkilö- ja virkamiesjohdon asenteista (Koski 1995, 35). Myös Esa Konttinen (1999, 108 - 109) sekä Konttinen ja Tapio Litmanen yhdessä (1996a, 8) ovat tarkastelleet samoja kysymyksiä ja todenneet mm. että kunnallisen hallinnon toimintatapoja ymmärtääkseen on katsottava virallisten rakenteiden taakse. Toisin sanoen lakeja ja säädöksiä noudattelevat päätöksentekorakenteet ovat aina konkreettisten ihmisten muodostamia, jolloin on väistämättä olemassa erilaisia tulkintoja, merkityksenantoja, intressejä ja tavoitteita. Tämä toiminnallisen ja hallinnollisen tulkinnan todellisuus, eli *hallintokulttuuri* säätelee sitä, miten paikallishallinnossa itse asiassa toimitaan.

Kunnallisella hallinnolla on tietenkin myös vastapuolensa, eli paikalliset asukkaat joita hallinnolliset toimet koskevat. Nämä hallinnon kohteet ovat kuitenkin myös toimijoita, jotka luovat koko ajan ympäristöään koskevia merkityksiä. Tämä objekti - subjekti -asetelmasta johtuva jännite on oleellinen kysymys kunnallisissa päätöksentekoprosesseissa. (Konttinen & Litmanen 1996a, 8 - 9 ja Konttinen & Litmanen 1996b, 257 - 258.) Toisin sanoen, koska kuntalaisten aktivoituminen ei voi tapahtua objektin roolissa, heille olisi annettava mahdollisuus muuttua subjekteiksi. Tästä taas on mahdollista vetää sellainen johtopäätös, että kunnallisen hallintokulttuurin avoimuus ja sitä kautta osallistumismahdollisuuksia luova ympäristö edesauttavat subjektiuden toteutumista jonkin hankkeen *sisällä*, ei sen ulkopuolella toimivana vastavoimana.

6 ITSEKÄSTÄ NIMBYILYÄ VAI OIKEUDENMUKAISUUDEN PERÄÄMISTÄ?

6.1 KANSALAIKSIKKEEN TOIMINTA JA MOTIIVIT

6.1.1 *Kiistakysymyksen konstruointi*

Kuten tutkimuksen teoreettista taustaa esitellessäni totesin, sosiaalisen konstruktionismin lähestymistavan mukaan ongelma on konstruoitava sosiaalisesti ja yhteiskunnallisesti että se olisi olemassa. Yhteiskunnalliset ongelmat ovat siis kollektiivisen valinnan tulosta. Siten olennaista sosiaalisen konstruktionismin teoriassa ovat ongelmaksi ymmärrettyjä asiantiloja koskevat väitteet ja vaatimukset (*claims*), niitä esittävät yksilöt ja ryhmät (*claims-makers*) sekä vaatimusten esittämisprosessit (*claims-making process*). (Spector & Kitsuse 1977; Hannigan, 1995, 35–37.)

Tässä tapaustutkimuksessa Ilmajoen jätekiistasta, jossa asukkaat vastustavat läheisyyteen rakennettavaa jätteenkäsittelylaitosta, tarkastelun kohteena ovat olleet nimenomaan konfliktitilanteeseen liittyvät väitteet ja vaateet sekä niitä esittävät toimijat. Tutkimuskohdetta on lähestytty NIMBY-ilmion näkökulmasta, jolloin on pyritty erittelemään asukkaiden kokemat huolenaiheet ja etsimään taustalla vaikuttaneita syitä. NIMBY-ilmion sisällä huolenaiheet on tiivistetty viiteen eri luokkaan: terveys- ja turvallisuushuoliin, taloudellisiin huoliin, ympäristöhuoliin, sosiaalisiin huoliin ja teknis-proseduraalisiin huoliin.

Toimijoita ja heidän toimintaympäristöään on tutkittu erikseen kappaleessa neljä *Toimijat ja millaisessa kunnassa he toimivat*. Koska olen tarkastellut sekä toimijoiden sosiaalista taustaa, kulttuurista toimintaympäristöä että toimintaryhmää uutena yhteiskunnallisena liikkeenä ja siten etsinyt syitä toiminnan muodoille, en näe

enää tarpeelliseksi palata tähän tutkimuksen osa-alueeseen. Sen sijaan seuraavaksi palaan vielä lyhyesti asukkaiden esittämiin väitteisiin ja vaateisiin, heidän saamiinsa vastineisiin sekä omiin tulkintoihini kysymyksistä. Näiden tutkimustoimien kautta pyrkimyksenäni on ollut löytää vastaus kysymykseen siitä, onko asukkaiden vastustus oikeutettua vai itsekästä oman takapihansa suojelua.

6.1.2 Asukkaiden esittämät väitteet ja vaateet

Ylivoimaisesti eniten asukkaita huolestuttivat teknis-proseduraaliset kysymykset, seuraavaksi tulivat terveys- ja turvallisuushuolet, sitten ympäristöhuolet, taloudelliset huolet ja lopuksi sosiaaliset huolet. Tosin erityisesti taloudellisten huolien taustalta löytyi usein viittauksia myös sosiaalisiin huoliin. Huomattavaa on, että Ilmajoen tapauksessa teknis-proseduraalisia huolenaiheita koettiin selvästi eniten, kun muiden tutkimusten mukaan (ks. sivu 17) yleensä terveyteen ja turvallisuuteen liittyvät kysymykset aiheuttavat eniten huolta.

Terveys- ja turvallisuushuolten yhteydessä asukkaat väittivät liikenteen, erityisesti raskaiden ajoneuvojen määrän, kasvavan alueella liikaa. Myös lentoliikenteen turvallisuuden katsottiin vaarantuvan lähinnä lintujen määrän lisääntymisen myötä. Lisäksi asukkaiden mielestä esimerkiksi pölyn ja vesien kautta leviävät bakteerit nostavat tautivaaraa, joka kohdistuu ihmisten lisäksi myös eläimiin. Asukkaat väittivät myös hajuhaittojen aiheuttavan terveysongelmia. Koska asukkaiden mielestä mikään tekninen ratkaisu ei olisi niin varma, että riskit toimintahäiriöille jäisivät tarpeeksi pieniksi, he vaativat, että jätelaitos pitäisi siirtää kauemmaksi asutuksesta. Jätekeskus ja Ilmajoen kunta pitivät asukkaiden riskiarviointeja irrationaalisina ja vetosivat maallikoiden tietämättömyyteen. Avainkysymys siis terveys- ja turvallisuushuolien yhteydessä näyttäisi olevan maallikkous – asiantuntijuus -kahtiajako.

Taloudellisiin huoliin kuuluvat asukkaiden väitteet Laskunmäen lähialueiden tonttien ja kiinteistöjen arvon laskusta, toimeentulon vaarantumisesta (maatalous) ja siitä, että Ilmajoen kunnan ja Jätekeskuksen laskelmat kunnalle taloudellisesti tulevista hyödyistä tai työpaikoista eivät ole realistisia. Asukkaat väittivät, että näillä laskelmilla projektia eteenpäin vieneet tahot yrittivät myydä laitosta kuntalaisille. Asukkaat vaativat, että jos jätelaitos kuitenkin Laskunmäkeen rakennettaisiin, heille korvattaisiin taloudelliset tappiot esimerkiksi siinä tapauksessa, että joku haluaa muuttaa alueelta pois jätelaitoksesta aiheutuvien haittojen vuoksi eikä hän saa myymästään kiinteistöstä käypää hintaa. Jätekeskus ja kunta eivät nähneet näille väitteille olevan perusteita ja päinvastoin olivat sitä mieltä, että ajan myötä myös asukkaat ymmärtävät, että päättäjät toimivat tässäkin asiassa ainoastaan heidän parhaakseen. Kiistakysymyksen avain näyttäisi siis löytyvän hallintokulttuurista: asukkaat eivät sopeudu ylhäältä - alas - hallintomalliin.

Ympäristöhuolien yhteydessä asukkaat väittivät, että pinta- ja pohjavedet saattavat saastua ja että yleinen elämänlaatu heikkenee esimerkiksi alueelta tulevan valosaasteen, melun sekä hajujen muodossa. Tässä yhteydessä asukkaat jälleen vaativat, että jätealue pitäisi sijoittaa kauemmas asutuksesta, muilla tavoilla ei heidän mielestään päästä tyydyttävään ratkaisuun. Myös projektin virallisissa dokumenteissa, kuten asemakaavassa ja YVA-selvityksessä huomautettiin, että jonkinlaisia haittoja esimerkiksi hajun ja melun myötä saattaa esiintyä. Niitä ei kuitenkaan pidetty niin merkittävänä, että alueesta varsinaisesti koituisi haittaa ympäristön asukkaille. Tässä yhteydessä avainasemassa on jälleen kysymys asiantuntijuudesta ja siitä, kellä on oikeus määritellä mikä haitta tai riski on merkittävä ja mikä ei.

Sosiaaliset huolet käsittivät asukkaiden väitteet paikkakunnan ja erityisesti jätealuetta ympäröivien kylien leimautumisesta kaatopaikkakunnaksi ja -kyliksi. Asukkaat väittivät, että jätteenkäsittelylaitos ei imagollisesti sovi Ilmajoen

kaltaiseen maaseutupitäjään ja siksi sen paikka olisi jossakin muualla. Kunta ja Jätekeskus taas näkivät, että laitoksen myötä Ilmajoen imago kohenisi ja tulevaisuudessa kunta tunnettaisiin ympäristöteknologiastaan. Tämä on kuitenkin kysymys, jonka kehittymistä on vaikea ennustaa, sillä leimautuminen on sosiaalisten prosessien tulosta (vrt. s. 56). Jokin yksittäinen pienikin tapahtuma Laskunmäen jätealueella tai jossakin maailmalla saattaa muuttaa tilanteen yllättäen aivan toiseksi riippuen siitä, miten ihmiset siihen reagoivat.

Teknis-proseduraalisiin huoliin lasketaan asukkaiden väitteet Ilmajoen kunnan hallinnollisten menettelytapojen kyseenalaisuudesta, kunnan luottamushenkilöiden puolueellisuudesta ja omanedun tavoittelusta sekä Jätekeskuksen ja kunnan tarjoamista liian vähäisistä osallistumis-mahdollisuuksista, tiedottamisen niukkuudesta varsinkin prosessin alussa ja jopa salailusta. Näihin väitteisiin pohjaten asukkaat vaativat, että menettelytavat, prosessin osapuolten toimintatavat sekä joiden henkilöiden jääviys mitataan oikeudessa. Näin tehtiinkin mutta henkilöiden toiminnasta ei ole löydetty lain mukaan virheitä.

Toisaalta asukkaat ovatkin useaan kertaan huomauttaneet, että vaikka suoranaisia menettelytapavirheitä lakipykälien mukaan ei olisikaan tehty, joka tapauksessa prosessi on edennyt laeista porsaanreikiä etsien ja kulissien takaisia sopimuksia tehden, siis hyväksyttävien menettelytapojen vastaisesti. Siksi asukkaat ovat vaatineet, että kunnanjohto pitäisi saattaa tästä vastuuseen ja erityisesti joidenkin luottamushenkilöiden olisi hyvä miettiä vastuutaan äänestäjilleen. Tästä löytyykin teknis-proseduraalisten huolten ja samalla koko Ilmajoen jätekiistan avainkysymys: lakeja ja säädöksiä noudattelevat päätöksentekorakenteet muodostuvat konkreettisista ihmisistä, toisin sanoen erilaisista tulkinnoista ja tavoitteista. Asukkaat ovat korostaneet tätä todellisuutta kiistan alusta alkaen ja siten Ilmajoen kunnan luottamus- ja virkamiehet eivät ole onnistuneet yksiselitteisesti tukeutumaan lakipykäliin. He ovat menettäneet asukkaiden

silmissä luottamuksen ja siten myös asiantuntija-asemansa. Asukkaat ovat puhuneet hallintokulttuurin happamuudesta.

6.2 ILMAJOEN "NIMBY":N TAUSTATEKIJÄT

6.2.1 *Asiantuntijuusaseman avaimena luottamus*

Ilmajoen jätekiistaa NIMBY-ilmiön näkökulmasta lähestyttäessä avainkysymyksiksi näyttäisi nousevan kaksi teemaa: asiantuntijuus sekä kunnan hallintokulttuuri. Vaikka osapuolten näkemykset jo sinänsä ovat mahdollisimman kaukana toisistaan asukkaiden halutessa jätelaitoksen muualle hankkeen vetäjien nähdessä suunnitellun sijoituspaikan sopivaksi, on mielenkiintoista huomata miten eri kieltä kiistan osapuolet muutenkin puhuvat.

Saaristo (2000, 28) toteaa, että kansalaiset tukeutuvat yleensä tieteeseen ja asiantuntijoihin etsiessään vastauksia heitä eri ilmiöissä askarruttaviin kysymyksiin. Jos kansalaiset eivät omasta mielestään saa tyydyttävää tai luotettavaa palautetta, heidän epäilynsä kasvaa ja he voivat ryhtyä etsimään asiantuntijuutta muualta. Lidskogin (1994, 62) mukaan taas NIMBY-ilmiö voidaan ymmärtää ihmisten reaktioksi, joka syntyy pelosta ja epäluottamuksesta tiedettä ja hallintoa kohtaan. Siten Ilmajoen konfliktitilanteen taustalla vaikuttavat tekijät kietoutuvat vahvasti myös toisiinsa.

Kuten sisältöerittelyn perusteella voi todeta, kunnan ja jätekeskuksen käsitykset asukkaita osallistavasta toiminnasta ja avoimuudesta ovat aivan erilaisia kuin asukkaiden käsitykset. Asukkaat näyttäisivät vaativan niin suurta subjektin osaa itselleen, että varsinkin Ilmajoen kunta näkee vaatimukset täysin perusteettomiksi. Tämä taas herättää asukkaiden keskuudessa ihmetystä ja epäluottamusta kunnan luottamus- ja virkamiehistöä kohtaan, jolloin kunnan edustajien asema myös

asiantuntijoina vaarantuu. Tästä syystä asukkaat ryhtyvät etsimään tietoa itse ja heistä tulee myös aihealueen asiantuntijoita (vrt. vasta-asiantuntijuus, s. 45). Tätä ei kuitenkaan myönnetä Ilmajoen kunnan eikä myöskään Jätekeskuksen taholta, vaan nämä tahot edelleen ylläpitävät maallikkous – asiantuntijuus -kahtiajakoa, jota asukkaiden mielestä ei ole kuitenkaan olemassa. Mistä nämä erilaiset tulkinnat voisivat johtua?

6.2.2 Kunnallisia hallintokulttuureita

Kunnallista hallintokulttuuria käsiteltiin jo kappaleessa 5.3.5.2 *Kuntalainen subjektin sijaan objektina*. Tällöin keskityttiin ensisijaisesti konkreettisiin kysymyksiin avoimuudesta ja osallistumismahdollisuuksien tarjoamisesta kunnissa sekä yleisesti vallitsevasta ylhäältä – alas –hallitsemismallista. Mutta jotta voitaisiin ymmärtää syitä sille, miksi tällainen malli vallitsee kunnissa ja miksi ristiriitoja syntyy, on Aija Kettusen (1998, 66) mukaan huomioitava erilaisiin yhteiskuntakäsityksiin ja demokratiateorioihin perustuvien hallintatapojen olemassaolo. Siksi tässä yhteydessä on hyvä lyhyesti keskittyä myös näihin käsitteisiin. Toisaalta hallintokulttuurin syvällisempi käsittely on paikallaan myös siitä syystä, että Ilmajoen NIMBY-kiista niin selkeästi keskittyy juuri menettelytapoihin liittyviin kysymyksiin.

6.2.2.1 Yhteiskuntakäsityksistä

Yhteiskuntakäsitys kertoo mihin yhteiskunnan koossa pysyminen ja järjestys perustuvat. Tutkimuksessa, jossa pyritään selvittämään konfliktitilanteiden syntymekanismeja, yhteiskuntakäsitykset on luontevaa jakaa konsensusteoriaan, konfliktiteoriaan, näiden välille sijoittuvaan säänneltyjen konfliktien teoriaan sekä

uudempaan, tässä yhteydessä erityisen mielenkiintoiseen, refleksiivisyysteoriaan. (Kettunen 1998, 66.)

Konsensusteoriassa konflikteja pyritään välttämään, koska niitä pidetään tarpeettomina ja haitallisina häiriötiloina. Oleellista ovat yhteiset arvot ja niiden pohjalta nouseva yksimielisyys. Yleinen intressi oletetaan olevan määriteltävissä objektiivisen ja poliittisesti neutraalin tiedon avulla. Siten pieni ryhmä ja asiantuntijat voivat tehdä yhteiskunnalliset päätökset eikä liian monien haluta sekaantuvan päätöksentekoon. Jos konflikteja kaikesta huolimatta syntyy, ne tulkitaan seurauksiksi joko asiantuntemattomuudesta tai häiriökäyttäytymisestä. (Kettunen 1998, 66.)

Myös konfliktiteoriassa rakenne ja järjestelmä ovat tärkeitä, mutta toisin kuin konsensusteoriassa, näkökulma perustuu rakenteen kumouksellisen mullistuksen väistämättömyyteen luokkien välisistä eturistiriidoista johtuen. (Kettunen 1998, 67.) Näiden kahden äärimmäisen näkökulman väliin sijoittuu säänneltyjen konfliktien teoria, joka pitää konflikteja yhteiskunnan kehitykselle tarpeellisina. Konfliktit nähdään yhdeksi omia tehtäviään toteuttavaksi sosiaalisen vuorovaikutuksen muodoksi yhteiskunnassa. Säänneltyjen konfliktien teorian mukaan hallinnan ja alistumisen suhteita tulee olemaan aina, vaikka yhteiskunta olisikin jatkuvan muutoksen alaisena. Siten sosiaalista organisoitumistakin on aina ja konfliktit, joita on yhtä aikaa monenlaisia ja keskenään ristiriitaisia, ovat ryhmäkonflikteja, joissa toinen osapuoli on alistetussa asemassa ja haluaa muutosta ja toinen osapuoli on auktoriteetti, joka haluaa säilyttää olemassa olevan tilanteen. (Kettunen 1998, 66–69.)

Refleksiivisyysteoriassa keskeistä on oletus, että teollinen modernisaatio johtaa väistämättä itsekritiikkiin ja standardien uudelleenmäärittelyyn. Olennaista on myös maallikoiden muuttuminen refleksiivisemmäksi ja toimintojen yksilöllistyminen. Konfliktit oletetaan syntyvän yhteiskunnan tuottamista uhista ja

epävarmuudesta. Hyötyjen jakamiseen painottuvat kiistat korvautuvat haittojen jakautumiseen liittyvillä konflikteilla. Usein nämä ongelmat muuttuvat moraalij- ja valtakysymyksiksi ja johtuen yksilöiden vapautumisesta tieteen ja auktoriteettien kunnioituksesta, syntyy kritiikkiä koko systeemiä kohtaan. Toisin sanoen, koska asioita ei enää hyväksytä perustelematta tai esittäjän auktoriteetin vuoksi, asiantuntijuus tai asema ei riitä tuomaan legitimitettä. (Kettunen 1998, 69–71.)

6.2.2.2 Demokratiakäsityksistä

Demokratiakäsityksellä tarkoitetaan käsitystä oikeutetusta vallankäytöstä eli siitä, miten poliittinen järjestelmä uskoo parhaiten turvaavansa yhteisön olemassaolon ja toisaalta välittävänsä kansalaisten tavoitteet toiminnaksi. Seuraavat demokratiateoriat saavat perustelunsa edellä esitellyistä yhteiskuntakäsityksistä ja auttavat ymmärtämään erilaisten hallitsemistapojen merkitystä konfliktien synnyssä: elitistinen demokratiateoria, ei-päätöksen teoria, pluralistinen demokratiateoria sekä demokratiamalli kommunikatiivisesta rationaalisuudesta.

Elitistisen demokratiateorian taustalta löytyy konsensusteoreettinen yhteiskuntakäsitys. Koska objektiivisesti määriteltävän yhteisen intressin oletetaan olevan olemassa, pieni ryhmä ja avustavat asiantuntijat, siis eliitti, voivat tehdä yhteiskunnalliset päätökset. Elitismissä kansa on passiivista sekä vallassa olevia kunnioittavaa ja antaa työrauhan valitsemalleen johdolle (demokraattinen elitismi). Johto tiedottaa ja järjestää kansalle osallistumismahdollisuuksia vain siinä määrin kun ne katsotaan stabiiliuden säilyttämisen kannalta tarpeelliseksi. Konfliktitilanteet nähdään seurauksina tiedon puutteesta, ymmärtämättömyydestä tai kielteisistä yksilöllisistä piirteistä. (Kettunen 1998, 79.)

Ei-päätöksen teoria olettaa vallan olevan myös pienellä eliitillä mutta korostaa vallankäytön näkymätöntä puolta. Tässä teoriassa korostetaan vallankäyttöä, joka

keskittyy estämään kiusallisten kysymysten nousun julkisuuteen. Asioiden käsittely on elitismien tavoin suljettua mutta konflikteja syntyy harvemmin, koska niiden estämiseksi tehdään työtä. Pluralistisen demokratiateorian taustalla taas vaikuttaa säänneltyjen konfliktien yhteiskuntakäsitys. Vallassa on useita keskenään kilpailevia ryhmiä ja hallintatapa on avoin, erilaisille eturyhmille osallistumismahdollisuuksia luova, jossa osallistumisen toivotaan toteutuvan sovittujen sääntöjen ja instituutioiden puitteissa. (Kettunen 1998, 79–82.)

Kommunikatiivinen rationaalisuus perustuu refleksiivisyysteoriaan. Koska tässä mallissa nähdään, että epävarmuutta ja haittoja ei voida jakaa oikeudenmukaisesti eivätkä asiantuntijat kykene antamaan oikeita ratkaisuja ristiriitatilanteissa, eivät perinteiset poliittiset päätöksentekomenetelmät enää sovellu ongelmien ratkaisuun. Vallankäytön sijasta tavoitteeksi olisikin kommunikatiivisen rationaalisuuden mukaan otettava avoimen keskustelun avulla toteutuva yhteisymmärrys. Jotta tähän voitaisiin edes pyrkiä, olisi päätöksenteon rakennetta väljennettävä ja osallistumista muutettava aidommaksi (alhaalta ylös -malli, vrt. s. 64). (Kettunen 1998, 82–87.)

6.2.2.3 Erilaisista hallintatavoista kunnissa

Kun nyt tiedetään millaiset yhteiskuntakäsitykset vallitsevat erilaisten demokratiateorioiden takana, voidaan lopulta tarkastella myös kunnallisia hallintokulttuureja. Suomen kunnissa näyttäisi olevan vallalla neljä erilaista hallintorakennetta (Kettunen 1998, 92).

Pluralistisessa hallintorakenteessa päätöksenteko on avointa ja vuorovaikutus laajaa (vrt. pluralistinen demokratiateoria, vrt. ylempänä). *Korporatiivisessa hallintorakenteessa* järjestöillä on poliitikkojen ja viranhaltijoiden kustannuksella paljon valtaa (hieman suljetumpi pluralistisen demokratiateorian muoto).

Pomorakenteisessa pienen päättävän ryhmän ja kunnanjohtajan rooli korostuu (vrt. elitistinen demokratioteoria, s. 74), kun taas *poliittikorakenteisessa* keskeisessä asemassa ovat sekä kunnan luottamushenkilö- että viranhaltijajohto, siis myös eliitti. Poliittikorakenteen kunnassa korostuu demokraattinen elitismi, yhteydenpito valitsijoiden ja valittujen välillä on vähäistä. (Kettunen 1998, 92–93.)

Enemmistö Suomen kunnista, myös Ilmajoki, ovat asukasluvultaan pienehköjä ja maaseutuvaltaisia, pitkään melko muuttumattomina ja arvoiltaan yhtenäisinä säilyneitä kuntia. Nämä tekijät ovat tärkeitä edellytyksiä suljetulle ja elitistiselle hallintatavalle (Kettunen 1998, 93). Tätä tukee Kettusen mukaan myös Krister Ståhlbergin (1997) tutkimuksen tulos, jonka mukaan lukumääräisesti suurin osa Suomen kunnista on pieniä ja maaseutuvaltaisia poliittikorakenteen kuntia. Tästä voisi vetää sellaisen johtopäätöksen, että suljettu hallintatapa olisi yleisesti hyväksytty. Näin ei kuitenkaan ole, vaan useiden tutkimusten mukaan (Kettunen 1998, 94) edustuksellisen demokratian toimivuutta kritisoidaan.

6.3 ”NIMBYILYSTÄ” HALLINTOKULTTUURIN UUDISTAMISEEN?

Ilmajoen jätekiistassa näyttää varsinkin alussa olleen kyse ”perinteisestä” NIMBY-ilmiöstä. Laskunmäen lähialueiden asukkaat kiinnittivät huomiota kaikkiin viiteen huolenaiheeseen (terveys- ja turvallisuus-, taloudelliset, ympäristö-, sosiaaliset ja teknis-proseduraaliset huolet), joihin ihmisten on myös ympäri maailmaa (vrt. s. 16) todettu kiinnittävän huomiota silloin, kun on ollut kyse jonkin yleishyödyllisen mutta paikallisesti mahdollisesti haittoja aiheuttavan laitoksen rakentamisesta.

Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että asukkaiden toiminta Ilmajoella olisi alussakaan välttämättä ollut itsekästä takapihansa suojelua. Ilmajoen kunnanjohtaja mainitsee YLE:n paikallisradion haastattelussa (kasettinauhoitus) alkuvuodesta 2001, että asukkaiden toiminnan motiivit ovat erikoisia eikä hän

suostu kommentoimaan vaihtoehtoa jossa jätealuetta ei Laskunmäkeen tulisi. Nämä kommentit ja myös muu sisältöerittelyssä esitelty tutkimusaineisto enemminkin puoltavat sitä, että asukkaiden toiminnan taustalta saattaisi löytyä myös muita motiiveja kuin pelkästään oman takapihan suojele. Tai ainakin niitä syntyi hyvin nopeasti perinteisen nimbyilyn myötä.

Jätekiistan edetessä Ilmajoen kunnanjohto joutui erityisen kritiikin kohteeksi. Tällöin myös koko kiista muutti muotoaan eikä vuoden 2001 jälkeen voi enää puhua "pelkästään" nimbyilystä, vaan konfliktiin toi erityisen lisän nimenomaan se seikka, että kuntalaisilla ja kunnanjohtolla näytti olevan perustavanlaatuisesti erilaiset ajatusmaailmat. Voisiko siis olla mahdollista, että pohjimmiltaan jätekiistassa olisi kyse siitä, että asukkaiden ja kunnanjohton yhteiskuntakäsitykset joutuivat törmäyskurssille? Ehkä Laskunmäen lähialueille muuttaneiden asukastoimikunnan aktiivien myötä perinteinen stabiilius on yllättäen murtumassa?

Ilmajoen kunnanjohto on useaan kertaan jätekiistan aikana todennut, että hankkeen kohtaama vastustus oli heille yllätys. Vaikuttaisi siis siltä, että he konsensusteorian mukaisesti olettavat, että yleinen intressi olisi määriteltävissä pienen ryhmän ja heidän osoittamiensa asiantuntijoiden toimesta. Myös se seikka, että asukkaiden vastustus on kiistan aikana useimmiten tulkittu johtuvan asiantuntemattomuudesta tai olevan erikoista ja periaatteellista, siis lähinnä häiriökäyttäytymistä, tukevat tulkintaa siitä, että Ilmajoen kunnanjohton ajatusmalli pohjaisi konsensusteoreettiseen yhteiskuntakäsitykseen.

Sitä vastoin asukkaiden ajatusmaailma näyttäisi muistuttavan eniten refleksiivistä yhteiskunta-ajattelua. He eivät hyväksyneet kunnanjohton ja Jätekeskuksen vakuutteluja riskittömästä jätelaitoksesta ainoastaan sillä perusteella, että vakuuttelujen esittäjillä oli määrätty asiantuntija- tai auktoriteettiasema, vaan he ryhtyivät itse omatoimisesti etsimään tietoa. Maallikot muuttuivat siis

refleksiivisemmiksi ja heidän toimintansa oli yksilöllisempää. Tätä auktoriteettien kunnioituksesta vapautumista eivät kunnan johtavat elimet tutkimusaineiston tarkastelun perusteella ehkä edes ymmärtäneet, vaan jatkoivat omaa kielen käyttöään, joka todellisuudessa vain paisutti kiistakysymystä edelleen.

Toisin sanoen kommunikatiivisen rationaalisuuden mukaisesti ja elitistisen demokratiateorian vastaisesti perinteiset poliittiset päätöksentekomenetelmät, jossa pieni eliitti voisi päättää asioista, eivät Ilmajoen jätekiistassa enää toimineet ongelmien ratkaisijoina. Asukkaat vaativat perinteisen vallankäytön sijasta avointa keskustelua. Tämä taas käytännössä tarkoittaisi ylhäältä – alas -hallitsemismallin muutosta alhaalta – ylös -malliksi.

Tutkimusaineiston perusteella näyttäisi siltä, että Ilmajoella vallitsee nimenomaan elitismiin ja konsensusajatteluun, kunnanjohtajan ja pienen päättävän ryhmän tärkeään rooliin, perustuva pomorakenteinen hallintokulttuuri. Ilmajoen jätekiistassa tämä malli kuitenkin kyseenalaistettiin, kun asukkaat ryhtyivät puhumaan avoimemman ja vuorovaikutukseen perustuvan hallintatavan, siis pluralistisen hallintorakenteen puolesta.

Oliko Laskunmäen lähialueiden asukkaiden toiminta itsekästä nimbyilyä vai oikeutettua toimintaa? Sosiaalisessa konstruktionismissa korostetaan niin yksilön kykyä muokata yhteiskunnallisia instituutioita ja toimintakäytäntöjä kuin sitä, että ongelmiksi nähdyt asiat eivät ole staattisia tiloja, vaan paremminkin tapahtumasarjoja, jotka muodostuvat erilaisten määrittelyjen kautta (vrt. s. 12). Myös Laskunmäen tapauksessa kiistan sisältökysymykset muokkautuivat ajan kuluessa sillä perusteella, miten vastapuoli asukkaiden väitteisiin ja vaateisiin reagoi. Ilmajoella ei ollut kysymys enää perinteisestä NIMBY-ilmiöstä, sillä erityisesti kunnasta saadun palautteen perusteella kiista muokkautui nimenomaan suuntaan, jossa asukkaat katsoivat tarpeelliseksi tarttua erityisesti kunnassa vallitseviin toimintakäytäntöihin.

Tähän samaan kysymykseen Ilmajoen hallintokulttuurista liittyy myös kiistassa vallinnut maallikkous - asiantuntijuus -kahtiajako. Vallitsevassa hallintokulttuurissa, jossa oletettiin, että yleinen intressi olisi määriteltävissä pienen ryhmän toimesta, asukkaat joutuivat irrationaalisten maallikoiden rooliin mutta pyristelivät siitä aktiivisesti pois - toimivat siis vasta-asiantuntijoina. Jos prosessia katsoo tästä näkökulmasta käsin, asukkaiden toimintaa voinee pitää nimenomaan oikeudenmukaisuuden peräämisenä, ei itsekkäänä nimbyilynä. Jatkossa olisikin mielenkiintoista tarkastella lähemmin tässä tapaustutkimuksessa nousseita mielenkiintoisia kysymyksiä kunnallisten hallintokulttuurien ja niissä ilmenevien asiantuntijuuden muotojen välisestä suhteesta. Millaisessa kunnallisessa hallintokulttuurissa avoin asiantuntijuus ehkä toteutuu ja löytyisikö tästä suhteesta jotain, jolla vähentää tai jopa ehkäistä yhdyskuntasuunnittelussa niin yleisiä Ilmajoen jätekiistan kaltaisia konfliktitilanteita?

LÄHTEET

Beck, Ulrich (1994). "The Reinvention of Politics: Towards a Theory of Reflexive Modernization". Teoksessa Ulrich Beck, Anthony Giddens ja Scott Lash, *Reflexive Modernization: Politics, Tradition and Aesthetics in the Modern Social Order*, 1 - 55. Cambridge: Polity Press.

Best, Joel (1989). *Images of Issues: Typifying Contemporary Social Problems*. New York: Aldine de Gruyter.

Durkheim, Émil (1980). *Uskontoelämän alkeismuodot*. Helsinki: Tammi.

Etelä-Pohjanmaan Agronomit ry:n julkaisut. Numerot 27 (1993), 31 (1997), 33 (1999), 35 (2001).

Etelä-Pohjanmaan liitto (2000). *Etelä-Pohjanmaan maakuntasuunnitelma 2020*. Julkaisu A:9.

Freudenberg, William ja Pastor, Susan (1992). "NIMBYs and LULUs: Stalking the syndromes". *Journal of Social Issues* 48 (4), 39 - 61.

Giddens, Anthony (1991). *The Consequences of Modernity*. Cambridge: Polity Press.

Hamel, Jacques; Dufour, Stéphanie; Fortin, Dominique (1993). *Case Study Methods. Qualitative Research Methods Series, vol. 32*. Newbury Park - London - New Delhi: Sage Publications.

Hannigan, John (1995). *Environmental Sociology: A Social Constructionist Perspective*. Lontoo - New York: Routledge.

Helander, Voitto (2002). Kolmas sektori. Saarijärvi: Gummerus.

Janoski, Thomas (1998). Citizenship and Civil Society. Cambridge: Cambridge University Press.

Järvikoski, Timo (1991). "Ympäristöliike suomalaisessa politiikassa". Teoksessa Ilmo Massa ja Rauno Sairinen (toim.), Ympäristökysymys, 162 - 179. Helsinki: Gaudeamus.

Kettunen, Aija (1998). Kunnat ja ympäristökonfliktit. Helsinki: Suomen kuntaliitto.

Konttinen, Esa (1994). "Kansalaisyhteiskunnan leimahdus Säynätsalossa". Teoksessa Ari Lehtinen ja Pertti Rannikko (toim.), Pasilasta Vuotokselle: Ympäristökamppailujen uusi aalto, 116 - 138. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Konttinen, Esa (1999). Ympäristökansalaisuuden kyläsepat. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.

Konttinen, Esa ja Litmanen, Tapio (1996a). "Ympäristöhallinnan paikallinen eriaikaisuus". Teoksessa Esa Konttinen ja Tapio Litmanen (toim.), Ekokuntia ja ökykuntia: tutkimuksia ympäristöhallinnan paikallisesta eriaikaisuudesta, 2 - 14. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.

Konttinen, Esa ja Litmanen, Tapio (1996b). "Haasteita hallinnolle". Teoksessa Esa Konttinen ja Tapio Litmanen (toim.), Ekokuntia ja ökykuntia: tutkimuksia ympäristöhallinnan paikallisesta eriaikaisuudesta, 255 - 279. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.

Koski, Heikki (1995). Kansalainen, kunta ja kansalaisyhteiskunta. Jyväskylä: Gummerus.

Laitila, Erkki (toim.) (1994). Ilmajoki. Ilmajoki: Ilmajoki-seura ry.

Lakeuden Jätekeskus Oy:n julkaisu: "Laskunmäki - nykyaikaa - uuden jätehuoltokeskuksen aika lähestyy".

Lidskog, Rolf (1994). Radioactive and hazardous Waste Management in Sweden: Movements, Politics and Science. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.

Litmanen, Tapio (1996). "Ydinjätteet - kiitos, ei tänne! Paikkakuntalaisten suhtautuminen ydinjätteisiin Äänekoskella, Eurajoella ja Kuhmossa". Teoksessa Esa Konttinen ja Tapio Litmanen (toim.), Ekokuntia ja ökykuntia: tutkimuksia ympäristöhallinnan paikallisesta eriaikaisuudesta, 148 - 190. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.

Rabe, Barry (1994). Beyond NIMBY: Hazardous Waste Siting in Canada and the United States. Washington (D.C.): Brookings Institution.

Rouhinen, Sauli (1991). "Kestävän kehityksen kansalaisyhteiskunta aluetutkimuksen haasteena". Teoksessa Jouni Häkli ja Jorma Kuitunen (toim.), Avauksia restrukturaatioon, 163 - 176. Tampere: Tampereen yliopisto, Aluetieteen laitos A11.

Saaristo, Kimmo (2000). Avoin asiantuntijuus: ympäristökysymys ja monimuotoinen ekspertiisi. Saarijärvi: Gummerus.

Sairinen, Rauno (1994). Ympäristökonfliktit kuntien suunnittelussa ja päätöksenteossa. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.

Spector, Malcom ja Kitsuse, John (1977). Constructing Social Problems. Menlo Park, CA: Cummings.

Suunnittelukeskus Oy/Lakeuden Jätekeskus Oy (26.11.1999). Jätehuoltoalueen Ympäristövaikutusten arviointiselostus.

Suunnittelukeskus Oy/Ilmajoen kunta (20.12.2000). Laskunmäen asemakaava.

Vari, Anna; Kemp, Ray ja Mumpower, Jeryl (1991). "Public Concerns about LLWR Facility Siting: A Comparative Study". *Journal of Cross-Cultural Psychology* 22 (1), 83 - 102.

Wynne, Brian (1996). "May the Sheep Safely Graze? A Reflexive View of the Expert-lay Knowledge Divide". Teoksessa Scott Lash, Bronislaw Szerszynski ja Brian Wynne (toim.), *Risk, Environment and Modernity*, 44 - 83. London: Sage Publications.

Yin, Robert (1984). *Case Study Research: Design and Methods*. Applied Social Research Methods Series, vol. 5. Beverly Hills, CA: Sage Publications.

MUU AINEISTO

Haastattelut: asukastoimikunnan edustaja Kai Väli-Torala (17.6.2003, Ilmajoki), Lakeuden Jätekeskus Oy:n edustaja (18.6.2003, Seinäjoki)

Ilmajoen kunnan kotisivut, <http://www.ilmajoki.fi> [viitattu 30.6.2003]

Ilmajoen kunnanvaltuuston pöytäkirjat vuodelta 2000

Kai Väli-Toralan hallussa olevat video- ja kasettinauhoitukset Laskunmäkeä koskeneista radio- ja TV-ohjelmista

Lakeuden Jätekeskus Oy:n ympäristölupahakemus 10.6.2003

Sanomalehtiartikkelit: Ilmajoki-lehti ja Ilkka (toukokuu 1999 – toukokuu 2003),
noin 330 kpl

Sähköpostikysely asukastoimikunnan edustajalle (vastaus saatu 12.6.2003)